ТАХАН—КОТАЛОН ДИ

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ШИНАРА, 9 май, 1978 шу. ● № 55 (5877). ● Мах 2 кеп.

ЦХЬАНА ЯЬ ДЕКЛАРАЦИ

КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Л. И. Брежневен Германе Федеративни Республика федеральни канцлера Г. Шмидтен белгалду 1970 шера 12 августе Договор дарах цхьана гIулакхаш леладар дегIадоаладарен Европера хьал тоадарен керттера лоархIам болаш событи хинна хилар; цу Договоро дIахо а лостам тергбя шинна а пачхьалкхенна юкъерча гIулакхашта.

Интенсивни беседаш ярах Л. И. Брежневен Г. Шмидтен барт вIашагIкхийтар машар Iалашбара духьа, кхохкам лаьгIбалара гIойле яра а герз дIадаккхарен герз Iоадара доазув оттадарен гIулакхахьинарс оарцагIдовланза дарг ца хилара даькъе.

Цунга хьежжа ер заявлени ю цар:

I.

ТIеххьарча итт шера дегIаахарах шинна а оагIоно вывод ю кхохкам лаьгIбалар чIоагIа эшаш хилара, цун лаьгIбала йиш хилара, из лаьгIбалар пайдане хилара. Шоай цхьайола овлан тIара позицеш вIашагIкхеташ еце а, политически, экономически, социальни системаш цхьатарра еце а, царна гац пачхьалкхенаша машаре цхьана гIулакхаш леладара йола альтернатива. Цар лерхI кхохкам лаьгIбара процесс шеръе а кIоаргъе а, из дIахо яхийта а чIоагIъе а. Цунга кхачара цар, машари кхерамзлен дунен ерригача районашка дийкъа лелале йиш йоацаш хIама хилар лоархIа а лоархIаш, пайда эцаргба шоай политически экономически торонех хIаране ше, шинне а цхьана, дуккхача оагIоний кIийлен тIа.

II.

Шаккхе оагIув дилла кийча я Европерча кхерамзленен цхьана гIулакхаш леладарен совещане дIадоладаь дегIаахар динамично дIахо дахара гIо де. Цу гIулакха уж гIертаргба Хельсинке кулгаш яздаьча совещане ТIеххьарча акта тIа дIаязъяь принципаши положенеши ерригача цига дакъа лаьцача пачхьалкхенашта юкъерча гIулакхашта а ерригача Европе а бизза низ болаш хилийта — пачхьалкхенаша цхьана гIулакхаш леладара хьаштий а наха долча дикан а духьа.

Цу тайпарча, йIаьххача ханарча перспективана лаьрхIача политика дIадех хоадамболлаш долча толамий духьа лерргIа низ тIаахийтар. Цу даькъе шинна а оагIоно лерхI хьатIайоагIача хан-юкъах конструктивно пайда эца, цу тайпара цхьана кийчъеш йолча пачхьалкхенаш — совещане доакъашхой вIашагIкхетара плаций толам Iалашбара. Шинна правительства контакт лелаергья цу дешай хьакъехьа.

III.

Iоадаьча а хадданза дукхагIа хулаш латтача а массе тайпарча герзий запасий хIалакдара низа хьалхашка динза даргдоацар да герз хьаделга соцадара тIадерзадаь хоадамболлаш дола гIулакхаш дар. Шинна а оагIонна хетачох, из эггара сихагIа а лоархIамегIа а йола проблема я. Дунен халкъашта юкъера эффективни тIахьожам а оттабеш, дерригa герз цIендаь дIадаккхара из проблема къоастаяр дунен тIарча йоккхийча а эIамигача а ерригача пачхьалкхений халкъийн политически а экономически а хьашташта, эггара хьалха цар кхерамзлен хьаштанта, ма-эшшара хургдар. Герз дIадаккхаран герза доазув оттадаран дIахо эггара хьалха де лерхIачун хьакъехьа дагадалга сихде деза, кхохкам лаьгIбара процесса тIема гIулакхаш дегIаахарга эе ца дайтара а цу даькъера кхохкам кIаьдбар цунна тIатохара а.

Шинна а оагIонна лоархIаме хет цхьаккха а тIема гIулакха совле яккха гIерташ ца хилар. Цар лерхI оборона Iалашъяра кхоачам ба цу гIулакха нийсхон паритети хилча аьнна. Царна хетачох, ядерни а вокх а областашкара герз дIадаккхаран герза доазув оттадаран тIаерзаяь цу принципа тIара доагIаш дола гIулакхаш чIоагIа лоархIаме хургда.

Центральни Европерча герзашцарча низех аьлча, шинна а оагIоно хьаллоац венски переговораша лерхIараш — доакъошхой кхерамзленна зе ца дара принципа кIийлен тIа хIанзчул лохагIа тIема боарам а хургболаш хIанзчул чIоагIагIа хургдола хьал оттадар. Шинна а оагIоно тешам лу, цунга хьежжа, шоай герзашцарча низашца, Вене оттадергдолча хьалех уж кIезигдергдолча переговорашка дакъа лаца шоаш кийча хиларах.

Цу тайпарча переговорийн царех хьахуларийн, хIаьта иштта Европе вIашин тешар чIоагIдарен наькъаца дIадаккха йиш яр, оагIонашта хетачох, хIанз долаш дола вIашица тешари тIема конфликта кхерами, массане кхерамзле чIоагIъе йиш яр.

IV.

Массе а доакъошка шоаш леладеча гIулакхий дикали боарами дIахо а айбе, дика лоалахой хилари вIашин цхьана гIулакхаш леладар дегIаухаш хилари хьатIадоагIача ноахалий тешшаме гаиз хургхиларах бIубенна я шаккхе а оагIув.

V.

Дувцар вIашин дикагIа кхетадаран тешам чIоагIбаран гIулакх деш я аьнна лерхI шинна а оагIоно хетараш хьинарей корта болаши дIа-юха довзийтар. Цудухьа цар лерхI хетараш цу тайпара лерргIа дIа-юха довзийта, цу даькъе бартбара лардаш шеръе, торо мел луш болча боарамашка хан-ханнахьа ю консультацеш а еш.

VI.

Геттара лоархIаме да дувцар дикагIа кхетадара, вIаши лархIара, вIаши дикадар хилча дикахетара идея шинна а пачхьалкхен наьха сакхетам чу чIоагIъяри кIоаргъяри. Из къаьстта доагIа кагирхошта, шоайла хьалха хиннача ноахалашта тIакхаьча бала цар цIаккха Iовша йиш яц. Шинна оагIоно кхетаду цу гIулакха даим а керд-керда а, цу даькъе цхьана хьегаш а, къахьега дезилга.

VII.

Шинна а оагIоно шозшта хьалхашка декхар оттаду экономически, промышленни, технически вIаши цхьана гIулакхаш леладара гIо-новкъостал де. Цу тайпара цхьана гIулакхаш леладарах цар лерхI шинна оагIонна юкъера отношенеш чIоагIъю лоархIамен хиланза даргдоацен хIама. Цу тайпара вIаши цхьана гIулакхаш леладар тIа-тIа дегIадоагIаш йIаьххача перспективана лаьрхIа хила деза, из даим шердара шаккхе оагIув чIоагIагIа хьаштдолаш а йолаш. Цу тайпара хьахул вIаши лелаеча отношеней низ бола материальни лард, из укх бIаьшерен доазонел арайоал, хIаьта шинна мехка бахача наха пайдане а я.

Шаккхе оагIув тешаш я 1978 шера 6 мае кулгаш яздаьча Советски Социалистически Республикай Союзои Германе Федеративни Республикои экономикаи промышленностеи даькъе йIаьххача хана цхьана леладу гIулакхаш дегIадоаладарен кIоаргдарен хьакъехьарча соглашенеех цу тайпара дегIадара юкъедихьа доккха дакъа хургхиларах.

VIII.

Исторе урокашеи машара хьалхарча бехктокхамой шаккхе оагIув тешаю кхохкам кIаьдбарон конструктивни хьисапе цхьана леладу гIулакхаш дегIакхувларон чIоагIа машар Iалашбара халкъашта дагадоаллар кхоачашделга гаргакхоачадергхиларах.

IX.

Шинна а оагIоно дIакхайкаду, 1971 шера 3 сентябре йиъ оагIоно яь соглашени цIенхаштта кхоачашъяри йизза чакхъяккхари Европа центре кхохкам кIаьдбаран йоагI-йоагIача пачхьалкхенашта, белгалла аьлча, Советски Союзаи Германе Федеративни Республиканеи юкъера гIулакхаш тоадаран корта болаш предпосылка йолаш юс.

X.

Шинна а оагIоно белгалдоакх, дIахо йодача хана а шоай шин оагIон отношенеш кхохкам кIаьдбарон цхьана гIулакхаш леладарон дIадехарашка хьежжа дегIакхувларгхилар. Уж тешаш я цох массанена а пайда баргхиларах.

Л. БРЕЖНЕВ. **Г. ШМИДТ.**

НОВКЪОСТ Л. И. БРЕЖНЕВ МОСКВЕ ЦIАКХАЧАР

КПСС ЦК Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель Л. И. Брежнев ФРГ президента В. Шеелен ФРГ Федеральни канцлера Г. Шмидтен хьийха официальни визитаца Германе Федеративни Республике а хинна 7 мае Москве цIакхаьчав.

Новкъостаца Л. И. Брежневца цIабаьхкаб КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министр А. А. Громыко, СССР Министрий Совета Председатела хьалхара заместитель Н. А. Тихонов, арахьарча торговле министр Н. С. Патоличев, граждански авиаце министр Б. П. Бугаев, КПСС ЦК Генеральни секретара гIончаш А. М. Александров, А. И. Блатов, КПСС ЦК отдела заведующи Л. М. Замятин, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра заместитель А. Г. Ковалев.

Советски Союза Пачхьалкхен байракхашца хозъяьча Внуковски аэродроме новкъоста Л. И. Брежневна накъаьбаьхкабар КПСС ЦК Политбюро членаш Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидаташ П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцов, К. У. Черненко, КПСС ЦК секретараш И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, КПСС ЦК членаш В. Ф. Мальцев, Г. С. Павлов, Н. М. Пегов, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, КПСС ЦК членалла кандидаташ С. К. Цвигун, Г. К. Цинев, КПСС Центральни ревизионни комиссе членаш А. С. Баркаускас, Ю. М. Чурбанов.

Накъаьбаьхкарашца бар СССР-ча ФРГ гIулакхашта ханна поверенни вола Г. Берендонк, ФРГ посольства дипломатически болхлой. **(ТАСС).**

Ленинградцаш — Слава яхача ордена бIарчча кавалераш — Коталон цIей хьатIакхоачача деношка Ленинграда турпала оборона лаьттача доазонашка, тIема доакъошка, хIаьта иштта города предприятешка хилар. Цар кагирхошта дийцар шоашта дагадоагIараш, Сийлахь-боккха Дай-мехка тIом болча шерашка советски халкъо яьккхача йоккхача коталонах.

СУРТА ТIА: Ленинград турпала лораяьрашта оттаяьча монумента юхе ба Слава яхача ордена бIарчча кавалераш — ленинградцаш (аьрдехьара аьттехьа) Д. Д. Александров, А. А. Андреев, А. М. Лебедев, М. И. Новожилов, А. В. Гавеев, К. Я. Пелевин, И. А. Маркин, И. П. Баранов, Д. К. Кварцов, С. Г. Герасимов, В. П. Макаров, Л. Н. Михиевич, Т. Ф. Бобко, И. Е. Хлынин, П. И. Иванов.

М. БЛОХИНА сурт.
ТАСС фотохроника.

СССР ОБОРОНА МИНИСТРА
П Р И К А З

1978 шу, 9 май. № 115 гор. Москва.

Новкъостий салтийн матросаши, сержанташи старшинаши!
Новкъостий прапорщикаши мичманаши!
Новкъостий эпсараши, инаралаши, адмиралаши!
Эскарен Флотен ветеранаш, Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа дакъа лаьцараш!

Тахан советски халкъои цун бIухошеи, вежарашха долча социалистически мехкий къахьегамхоша, ерригача прогрессивни адамлено торжественно белгалду фашистски Германел котдаьнна 33 шу дизар.

Советски Герзашцарча Низаша Коммунистически парте кулгалъа деш бохабеш хIама теха эшайир гитлеровски Германи а цул тIехьагIа японски милитаристаш а, из санна дар исторена довзанза дола денал гойтар.

Къизача моастагIашца латаш советски халкъои цун сийлахьча Герзашцарча Низашен сийленца лайра тIема къиза халонаш, лорайир вай Даьхен кортамукъали ший лоIамагIа хилари, фашистски лоала кхерамах адамле кIалхаръяккхара гIулакха юкъедихьар хоадамбеш дола дакъа.

Даьхенна цIаккха а дицлургдац советски бIухой, партизаний, подпольщиканий цIаккха а лергдоаца денал, болхлой класса, колхозни ахархой, халкъа интеллигенце турпала къахьегам, фронтеи тылеи котало яккхар духьа тIом мел баьраш.

БIаьшерен кхоалагIа дакъа да машара сигален кIал советски нах бахеи къахьеген. Вай пачхьалкхено белггалара толамаш даьхад экономически, политически, культура даькъе дегIаухача. СССР хьалхьа, цунна карагIдаьнна Iалаьмате доккхий исторически гIулакхаш кердача Конституце тIа дIачIоагIдаь йола, дегIаеча социалистически общество. Вахаре толаме чакхйоахаш я парте XXV съезда решенеш. Шерра яьржай производства эффективности балха дикали айяра тIехьара, 1978 шера планаш кхоачаш а тIехкхоачаш а яра тIехьа лелаю дерригхалкъа социалистически яхь.

Советски Союзо вежарашха долча социалистически мехкашца цхьана хьинарен лерргIен къовсам лоаттабу халкъий машари кхерамзлен бахьан, дунен халкъашта юкъера кхохкам кIаьдбара, термоядерни тIема кхерамах адамле яккхара тIехьа. Цунна тIаерзаьь я Л. И. Брежнева къамаьлашка хьалхаяьха йола керда советски предложенеш.

Бакъда дунен тIа хIанз а долаш да кхохкам кIаьдбара чIоагIа духьала дувла реакционни низаш. Цар хьаду валар дахьача кердача герзий тайпаш, агрессивни блокаш чIоагIъю, герзашца кийчвалара никъ беккарен герз Iодилларен даькъе соглашенеш яра духьале ю.

Цу хьалашка Коммунистически парте даим терко ю мехка оборона чIоагIъяра гIулакха, шоашта тIадехка гIулакхаш кхоачашдара вай Герзашцарча Низашка мел эшар хилийтара йоакхо ю. СССР Герзашцарча Низий личны состава тIемеи политически кийчон боарам дIахо а айбара боккха лоархIам болаш да СибарегIени Гаьнарча Малхбоалени районашка ваха волаш новкъост Л. И. Брежнев бIухошца вIашагIкхетар.

Советски Эскари ТIема-Форда Флоти вежарашха долча социалистически мехкий эскарашца тIема цхьоагIо а йолаш фе лорадеш я социализмана карагIдаьнна сийлахь-доккха хIамаш, машарен халкъий кхерамзлени гIулакх.

Коталон цIейца моаршал а хоатт аз даькъала а ювц Советски Герзашцарча Низий личны состав, сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа дакъа лоацаш хиннараш!

Фашистски Германел котдаьнна 33 шу дизар белгалдеш **Приказ лу аз:**

Тахан, 9 мае, моттигерча хана 21 сахьат даьлча вай Даьхен столице — турпал-городе Москве, союзни республикай столицашка, городашка-турпалашка Ленинграде, Волгограде, Севастополе, Одессе, Новороссийске, Керче, Туле, турпал-крепосте Бресте, хIаьта иштта городашка Мурманске, Свердловске, Новосибирске, Хабаровске, Владивостоке ткъаьй иттазза йоккхий топаш кховса.

Даим сийле хийла вай Даьхен кортамукъали ший лоIамагIа хилари бахьан даьча тIемашка байнача турпалий!

Дахалда сийлахь-доккха советски халкъи цун денал дола Герзашцара Низаши!

Яхийла Советски Союза Коммунистически парти — вай ерригa коталонаш яхара дегаш урауттадерн вIаштIехьдоахари!

СССР оборона министр
Советски Союза Маршал Д. УСТИНОВ.

Советски Социалистически Республика Союзои Германе Федеративни Республикои экономикаи промышленностеи даькъе йIаьххача хана цхьана леладу гIулакхаш дегIадоаладареи кIоаргдареи хьакъехьара

СОГЛАШЕНИ

Советски Социалистически Республикай Союза правительстваи Германе Федеративни Республика правительстваи,

1970 шера 12 августерча Договора тIа белгалдаьккха экономически отношеней дакъа а чулоацаш цхьана леладу гIулакхаш шинна а пачхьалкхен духьа тоаден шерден лаьрхIа хилар теркал а деш,

торговлей форда наькъийн юкъарча дешаех лаьца 1958 шера 25 апреле яьча соглашене тIа а, цхьана леладу экономически, промышленни, технически гIулакхаш дегIадоаладара хьакъехьа 1973 шера 19 мае яьча соглашене тIа а, цхьана леладу экономически гIулакхаш дIахо дегIадоаладара хьакъехьа 1974 шера 30 октябре яьча соглашене тIа а дегIа,

шинна а пачхьалкхенна юкъе экономически, промышленни, технически даькъе хIанзале а хинача дикка йоккхача прогресса чIоагIа мах а беш,

шинна а пачхьалкхенна юкъерча гIулакхий ерригa комплекс хадданза дегIакхувла а чIоагIъе а гIерташ,

экономически, промышленни, технически отношеней даькъе цар йIаьххача хана цхьана леладу гIулакхаш шердари интенсификаци яри шинна а пачхьалкхен юкъарча хьашташа ма-яххара хинна па Iеш, ерригача Европе йIаьххача хана цхьана гIулакхаш леладара деша юкъе лоархIаме дакъа лоацаш хиларах дог тийша а йолаш,

цхьана леладу уж гIулакхаш йIаьххача хана ларда тIа леладе а ловш,

1975 шера 1 августа Хельсинке кулгаш яздаьча, Европерча кхерамзленнен цхьана гIулакхаш леладаран йолча совещане ТIеххьарча актага хьежжа Европе цхьана леладу экономически, промышленни, технически гIулакхаш кIоаргдаро Европен дерригача дунен тIен дунен халкъашта юкъера кхохкам кIаьдбарен машарен гIулакх хьаллоацаш хилар кхета а деш,

барт вIаштIехьбаьккхаб укх лохерчоа:

Статья 1

Барт вIаштIехьбоаккхаш йолча оагIонаша шоашта хьалхашка декхар оттаду цхьана леладеча экономически, промышленни, технически гIулакхашта, шин оагIорахьара юкъмоттиг чIоагIъяра лоархIамеи хиланза даргдоацен хIама хиларах тарра, чIоагIачеи йIаьххача ханеи ларда тIа гIо де. ЙоагI-йоагIача предприятешеи организацешеи йийца къоастаяь е кийчъяь проекташи тIехьатIайоагIача хана, белггала аьлча, бедала материалийи энергетикаи даькъе хургйола проекташи йIаьхха ха йолаш хилар теркал деш, барт вIаштIехьбоаккхаш йола оагIонаш цхьана леладеча гIулакхашта вIаши гIойле йолча ларда тIа дIахо интенсификаци е гIертаргъя.

Статья 2

Барт вIаштIехьбоаккхаш йолча оагIонаша цхьана леладу гIулакхаш дIахо дегIакхувлара гIо дергда, белггала аьлча, укх даькъе:

промышленни комплексаши предприятеши хьаяра, шеръяра, царна модернизаци яра;

оборудованеи кхыча хIамайи къаьст-къаьстача тайпашта цхьана разработкаш ечеи уж хьаечеи;

форда бух тIара пайдане хIамаш яхар а тIехьа чулоацаш бедала къаьст-къаьста тайпаш доахачеи чакхдоахачеи;

энергетика даькъе цхьана гIулакхаш леладеча;

йоагI-йоагIача предприятешеи организацешеи юкъе цхьана технически гIулакхаш леладеча;

банковски страховойи гIулакха, транспорта даькъе а гIулакхаш деча кхыча доакъошка а цхьана гIулакхаш леладеча;

кхоалагIча мехкий предприятешеи организацешеи цхьана гIулакхаш леладеча.

Цхьана гIулакхаш леладергда, белггала аьлча, машиностроене, цу даькъе транспортни машиностроене, металлурге, химе, электротехника, цу даькъе электронни промышленность а хIаьта иштта халкъа дукхагIа эша товараш ду промышленность а санна долча доакъошка.

Статья 3

ВIаши сбыт яра торонаш тоаяр духьа экономически информаци тар ма лу шерагIа дIа-юха телга могадергда барт вIаштIехьбоаккхаш йолча оагIонаша. Цу хана цар дIахо а лелаш долча законийн правилайи доазонел чухьа могаергъя торговлена гIо деча бюрой, закупочни комиссей, предприятейи организацейи представительствай, вIашагIъийнача обществайи технически персоналей корта болаш йола контакташи балха условеши, хIаьта иштта гIо дергда ярмаркаш, специализированни выставкаш уттаяра, симпозиумаш яра, цу тайпара кхыйола мероприятеш чакхъяхара.

Статья 4

Барт вIаштIехьбоаккхаш йолча оагIонаша шин пачхьалкхенна юкъе цхьана леладу экономически, промышленни, технически гIулакхаш дегIа а кхувлаш къахьегаргда къахьегам дунен халкъашта юкъе бекъара принципаши йоагI-йоагIача рынкай условеши теркальяр духьа. ВIаши хьаштдолаш хилча йоккхий масштабаши йIаьха ханаши йола проекташ чакхъяхара даькъе цхьана леладу гIулакхаш дувза йиш йолаш да цу тайпара цхьана леладу гIулакхаш бахьан долаш дIа-юха кхухьийта продукци лоаттаярца.

Статья 5

Юкъера ха йиллаи йIаьха ха йиллаи кредиташ телар а чулоацаш финансировани яр цхьана леладу экономически гIулакхаш дIахо дегIакхувлара бола лоархIам кхета а беш, барт вIаштIехьбоаккхаш йолча оагIонаша укх соглашене лерхIар кхоачашдара гарантеш яларга диллача къахьегаргда юкъера ханаши йIаьха ханаши йола кредиташ аккхарех хIара пачхьалкхене йолаш йолча, тар ма лу аьттув болашагIа йолча правилай доазонел чухьа долча хьалашка телар духьа.

Статья 6

Е соглашени чакхъяккхара гIо делген зувлген тIадулл цхьана экономически Iилматехнически гIулакхаш леладара йолча Советски Социалистически Республикай Союзеи Германе Федеративни Республикаи комиссешта, дакъа лоацаш экономика компетентнии дешаца хьаштдолеи органаш а хургйолаш. Укх соглашене лерхIар кхоачашдара комиссе, цу белгалъяьча органаша дакъа а лоацаш, йIаьххача ханна программа оттаергья цхьана леладеча гIулакхий керттерча лостамий хьакъехьа.

Статья 7

1971 шера 3 сентябрерча йиъ оагIорахьарча соглашенеца нийсе а еш е соглашени дIайоаржаергья Берлина (Малхбузехьарча) оттаяьча процедурашка хьежжа.

Статья 8

Е соглашени ювзалуш яц барт вIаштIехьбоаккхача оагIонаша хьалхагIа даь хиннача шин оагIорахьарен дуккхача оагIорахьарен договорашцеи соглашенешцеи. Цунца дувзаденна, нагахьа санна янза, ца йоале, барт вIаштIехьбоаккхаш йолча оагIонаша, царех цхьанне еннача предложенегIа, консультацеш ергья, цу консультацеша, цхьабакъда укх соглашене лерхIача керттерча хIамашта новкъарле а ергйоацаш.

Статья 9

Е соглашени кхоачашъеш йоаккха ха 25 шера лаьрхIа я. Соглашени кхоачашъеш йоаккха юххьанцара ха 10 шера оттаю, хIаьта из чакхъяьлча дIахо йIаьхъергья из барт вIаштIехьбоаккхаш йолча оагIонаша вIаши дага а яьнна хIара массаза йIаьхъю дIахорча 5 шера а йIаьхъеш.

Статья 10

Укх соглашенега низ бол барт вIаштIехьбоаккхаш йолча оагIонаша шин пачхьалкхенах хIаране цу гIулакха янза яргйоаца формальносташ кхоачашъяь хиларах вIаши хоамаш дIа-юха даьчул тIехьагIа.

ХIараяр эрсийи немцкийи меттала а йолаш, подлинни шин экземплярагIа яьй Бонне 1978 шера 6 мае, хIаьта шаккхе текст цхьатарра низ болаш а я.

Советски Социалистически Республикай Союза цIерагIа
Л. БРЕЖНЕВ,
А. ГРОМЫКО.
Германе Федеративни Республика цIерагIа
Г. ШМИДТ,
Г.-Д. ГЕНШЕР.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР МИНИСТРИЙ СОВЕТА ТЕЛЕВИДЕНЕИ РАДИОВЕЩАНЕИ КОМИТЕТА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Къахьегамхошта коммунистически кхетам луча беркате болх барах, боахами культурен хьалъяра декхар кхоачашдара тIехьа лоаттабеча къовсама уж оарцагIбахарах Нохч-ГIалгIай радио 50 шу дизарца дувзаденна Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Нохч-ГIалгIай АССР-а Министрий Совета **телевиденеи радиовещанеи комитета.**

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

г. Грозный,
1978 шу, 6 май.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР МИНИСТРИЙ СОВЕТА ТЕЛЕВИДЕНЕИ РАДИОВЕЩАНЕИ КОМИТЕТА БОЛХЛОШТА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

Дуккхача шерашка республика телевидений радиовещаний дегIайоалаеча беркате болх барахи Нохч-ГIалгIай радио 50 шу дизарца дувзаденнеи Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета телевиденеи радиовещанеи комитета болхлошта:

Ахмадова Тамара Ахмедовнана — редактора;
Бурдули Анна Георгиевнана — звукооператора;
Ганукаева Раиса Гамидовнана — диктора;
Попов Петр Петровича — корреспондента;
Хрисаниди Кирилл Ивановича — инструментальни ансамбла музыканта.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

г. Грозный,
1978 шу, 6 май.

Л. И. БРЕЖНЕВ ЮХАДИЙНДАЛАР

Новкъоста Л. И. Брежнева дувцача шийна дагадоагIаранца советски наьха чIоагIа хьашт хилар, хIанзарча хьалашка партийно - политически болх дIахо эргабаьккха тоабара, партен халкъен революционни, тIема, къахьегама традицешца къахьегамхоита луш бола кхетам чIоагIагIа хилийтара уж мах баь варгвоаташ боккхача лоархIаме хилар теркал а деш, кепатеха арадоах оаха 1978 шера «Новый мир» яхача журнала пхелагIча номер тIа кепатеха арадаьха «Юхадийндалар» яха Л. И. Брежнева дувца шийна дагадоагIараш.

1.

Цу ханаIе аьшкаи тIоштен юккъе гIолла тIаяла кхийнадар баьца, гаьннара хьахозар акхадаьннача жIалей Iехар, хIаьта гобаьккха дIахьежача гуш хIама яцар чухерцадаьча гIирсий алхха цхьа гувнаши яьгача гаьний ткъоврондех Iодада хьаргIай Iаьржа бIенаши мара. Цу тайпара сурт бIаргаго дийзад са граждански тIом чакхбаьннaчул тIехьагIа, цхьабакъда цу хана унзарвоахар Iмад йоацаш латтача заводий сатемо, хIаьта хIанз-м пархинг йоахаш йоха а ма яьярий уж.

1946 шерара дIайха ахка дар из. Цу шера Запорожье хьожаваьвар со парте. Эггара хьалха областерча дерригача гIулакхашка хьожилга тIадиллaдар сона, гIирсаш хьалдаран юртбоахаман къаьстта уйла тIа а йохийташ. ЙоагIаш йола мандат хьаелар сона парте ЦК-ас, хIаьта со, кхы ха ца йоаеш, областе дIа а вахар.

Сийлахь - боккха Дай-мехка тIом чакх ма баьллинге а янзар сона демобилизаци, цудухьа военни гIирс тIера Iобаккханза а волаш вахар со цига дIа. Геттара Iуйрина машинаца араваьлар со гIирс хьалбеш латтача ваха аьнна, цхьабакъда цунца ваха вIаштIехьдаланзар коксохимега, нийсагIа аьлча, цун йоккхийча корпусех хиннача гувнашка кхаччалца мара. ДIахо никъ бацар, гIаш ваха вийзар. Дукха ха яьккхар аз дIа-юха ухаш лелаш, дIа мел хьежача гуш яр урагIъягIа бетон, оатаенна кирпишк, нувхий гувнаш, вIаши чоал а даьнна дада кегденна бIоагIий. БIарга салаIа хIама яцар.

Чухерцадаь гIирсаш цхьалхадоахаш бар нах массе метте, объекташка болх бора дуккха эзараш болча гIишлонхоша, цу тIа а цу массанахьа а цхьан ханна хIана бац аьнна. Механизм нагахьа мара йоацаш, кулг-кара хьегар къа — из болх цIаккха а кхоачалургбац аьнна хеталора. Тхо дIадолхача наькъа нахаца хьоашал деттийтар сога, царех дуккха бараш тIеъагIа сона байза а байзар, са дег чу а бисар, цхьабакъда хIанз укх сахьата духтIа воаккхаш цар дувцачунга духхьал ладувгIаш мара вацар со, хIаьта керттерча даькъе хьожаш вар, хIана аьлча керттердар вешта а дика довзаш дар: металлургийи энергетикийи башхадика город, ма-дарра аьлча, кхы йоацаш я вай лаьттан тIа. ТIемо эккхийтад, доагадаьд, дохадаьд долла хIама.

ТIом хьалехьа хинна Запорожье сона дика йовзар. Цу хана со болх беш хиннача Днепропетровскера геттара гарга я цига. машинаца водаш хилча — цхьан сахьатен ах сахьатен балла никъ мара бац. Дуккха ха хьалхагIа денз оаха доттагIал тIехь яхь лелаяь лоалахой болча аха дийзад тха каст-каста. Дег чу йисай запорожцаша доккхал даь, Iы деш йола скверaш, фонтанаш а йоахкаш йола самукъане майдаш, чуIеча цIеной хоза зданеш, цар салоIаш хинна Хортица яхача гIайрен тIара базаш, города йIоаххала чакх а йоалаш, Днепрана дIатIаотташ йола шера, баьццара Ленина цIерагIа проспект. Сайренашка, массаза а яхар мо, цIавоагIача хана, сийнача сигала «Запорожстала» домнаш тIа тов бесса сердал ювлар, хIаьта хьалхашкахьа, хи чу шолхаювлаш хиннача бIаьш йолча лампай сердалоно Iаддаргla хьисаперча гIоръяьннача плотина сурт увттадора.

Днепрогэс — из Советски Iаьдал латтача шерашка хьалъяьча бIаьш электростанцеех алхха цаI хинна Iац. Тахан я-и я кхы а низ болашагIа, кхы а толашагIа яраш, цхьабакъда из, Днепровскияр, Советий Мехка индустриальни низа символ морг а хинна дIаэттай вайна. Кинохроника тIара, газетнии журнальнии сурташ тIара массанена а дика йовзаш йола из плотина цхьа ший тайпара къаьстта хоза я. Сона дийцад, дукха ха йоацаш, цхьа экскурси йолча хана, къоначa йоIо, студенткас, даь укх тайпара йоазув юхедитад яхаш: «Вай лаьттан тIара Днепрогэс — из я литературера Пушкин морг, музыкера Чайковский морг. Мел йоккхий гиганташ Волга тIа, Ангара тIа, Енисей тIа хьалъувттарах советски энергетика патриарха сийле къайлайохьалургьяц царга». Дика аьнад!

«Цхьабакъда тIом чакхбаьнначул тIехьагIарча цу шера бIаргаго хала дар цу ший тайпарча гIирса даь доккха зе. Гитлеровцаша плотина гIовна юкъеселлаяр хIараяр ах тонн еза йола бIаь авиабомба, хIаьта духхьал вай саперийи разведчикийи турпалено кIалхаръяьккхар из геттара хIалак хулачара. Советски бIу Днепрал дехьабоалаш лаьттача хана плотина цхьан опора тIара корабаьб тийда улла взрывчаткага бодаш хиния саьрг, хIаьта цунна юкхе вийна уллаш тIемахо хиннав. Цун цIи ха вIаштIехьдаьннадац, цхьабакъда вовзаш воацача турпала дегIа памятник-м дагIа плотина балам тIа.

Шоай акха план чакхъяллалца кхоачашъяь дIаяхьа фашистий вIаштIехьдаьннадеце а, ерригa турбинаш, генератораш, кранаш лелхийта хиннай, хий дIахецача шовзткъе ворхI пролетах йийтта бIарчча йинсаяр. Кхы водохранилища яцар Днепра тIа. Шира чхараш гучаьннаяр. Сатийна долаш бIаргаго тхо Iема хий юха а, хьалха санна, гечошка а чоп эккхийта додар. Цу хана гIишлоне гIоръяьнна яр днепростроевцех цхьанне язъяь хиина стихаш:

Талгlеш етталу Днепра
ширача чхарий
Аьшка бос болча моакхазча
бердех,
Йоаергъяц цар сийле шоаш
лорадаьрий
Шераш мел дукха
дIаахарах...

Сурт оттадеш, маIанга диллача геттара ниса, чулоацам боккха болаш дош да украински перемога — котало. Доллача хIаманна хьинар кхьчар советски наьха, тIемашта юкъе эггара халагIа болча тIем тIа долла хIама лайра цар, хало Iайшар, котало яьккхар. Бохабаьча боахама низ тIабахийта безар цар хIанз, маьршача къахьегамс котало яккха езар.

Цу бIарччача дIаьхача, дIайхача низкъалча дийнахьа, гIулакхаш малагIча хьал тIа да хьожаш волча хана, аз уйла йора: мичахьара дIаволалургва-хьогI укхаза? Бакъдар ала деза, тоъал чам боацаш дар дагаухаш хиннараш. Городе хинна ерригa кховзткъе итт завод эккхийтаяр фашисташа. «Запорожстале» листопрокатни стан юхаметтаоттае йолаяьча хана юкъерча мугIарагIа латтача ерригача колоннаш тIа бIаргаяйра тхона цIеча басарца язъяь латински литераш «F» (немций меттала «фойер» — «цIи» яхилга дар из). ЦIеча тIаьскаша хьахьокхар тол бокъонца мичахьа йолла еза.

Еррига город а яр йохаяь уллаш. Паччахьалкхен комиссе лаьрхIадар: Запорожье дохадаьд нах чуIа ээар совгIа доккхий цIеною, ткъаь йиъ больница, кховзткъе йийтта школа, ши институт, пхи кинотеатр, ши бIаьи ткъаь ткъесте тика. Город хий доацаш, йовхал йоацаш, электричество йоацаш йисаяр. Iалаьмате доккха зе даьдар Запорожьяна гоннахьа иллача юрта боахама а.

Чоалханеча хана хьожаваьвар со парте Центральни Комитето цу областе. Со цига дIакхачале бутт хьалхагIа хила мегаш, 1946 шера 27 июле, «Запорожсталь» юхаметтаоттаелга гоя хIана ду» аьнна корреспонденци араяьннаяр «Правда» тIа. Цунна луш хинна жоп укх тайпара дар: «Болх лерттIа вIаштIехьбакккханза хилар — керттера бахьан. Балхаш вIаштIехьа дахаран царна механизаци яран проект яц. Ма-дарра аьлча график а я йоацаш. План кхоачашъяр физически объеме а ца лоархIаш, сомашца лоархI. Из бахьан долаш очковтирательство лелаю...» Цул тIехьагIа цхьаькха статья араяьккхар «Правдо» «Партийни кхо комитети цхьа гIишлон» яхаш корта а болаш. Цу тIа парте райкома, горкома, обкома критика йора гIишлонхой гIулакхашта хаддаиза юкъе а гIерташ царна кхоачам боацаш, хIаьта цкъаза квалифицированни доацаш а новкъостал дарах. Юххера а араьлар ВКП(б) ЦК решени а цунца ювзаенна «Украински партийни организаце кулгаллу партийнии советскии кадраш къийчъяра, хьахаржара, балхаш тIа дIаниисъяра хьакъехьара» КП(б) УЦК решени а.

Ишта дар гIулакхаш, хIаьта цу хьакъехьа туччахьарен шиш болен къамаьл а хилар гIишлонашкарча хьала хьалххагIе а духтIаваьнначул тIехьагIа аз дакъа лаьцача КП(б) У Запорожски областной комитета XI пленуме. Пленум хилале хьалхагIа Запорожье сога телефон техар парте ЦК-ара.

— Обкома хьалхарча секретаралла хьо могаве аьнна решени яьй. Пленум чакхъяккхалехьа.

Запорожье вера ВКП(б) ЦК отдела заведующи. Пленуме шоллагIа дар организационни дош: ВКП(б) Центральни Комитето еннача рекомендацегIа парте Запорожски обкома хьалхарча секретаралла хержар со. 1946 шера 30 августа дар из.

Дунен тIа эггара хьалха селлара шаьрен бIарг тIаотташи хобелар сона бIарччача областерча гIулакхашта хьалхара партенен халкъан хьалхашка сайна тIалатта бехктокхам. Алхха тешаме аз болх барга догдахарал совгIа, дикка из тоабарга а доккхий хувцамаш дарга а догдоахар. Ерригача областной партийни организаце балха стиль аз кердаяккха рга, дуккхача предприятешка, эггара хьалха «Запорожстале», гIирсаш хьалдара темпаш наьха санна сикъарга догдахар. Аз дика кхетадора, из дехкар паччахьалкхенна боахама гIулакха хинна ца Iеш, политически гIулакха а лоархIаме долга.

МаIан фу долаш дар из? «Запорожсталь» юхаметтаоттаелга лаьрхIадар 1946 шера марте тIаийцача йиъ лагIча пхе шера плана (1946—1950 шш.) хьакъехьарча Закона тIа: «Юхаметтаоттайойла Къулбехьара шийлача аьшках йиткъига лист ю производство...» Берригa а цхьа мугI мара бацар, хIаьта а хIама кхетадеча наха — Iалаьмате боккха бар. Цхьабакъда, дехкар лоархIаме хилар теркал а деш, хьалхарча аргIанца оттаянзар из объект. Духхаьл чухийрца гIирсаш цхьалхадахара а массехк шу эшаргда, яхаш хабараш дувцар. Производство юххьанца денз, кхыча моттиге юха хьайча аттагIа хургда аьнна хетар. Иштта из делга могадора, масала ЮНРА — фашистски гIаьрахоша зенаш даьча мехкашта новкъостал дара вIашагIъелла хиннача дунен халкъашта юкъерча организаце специалисташа. Запорожье а баха хьежачул тIехьагIа яздаьд цар, «Запорожсталь» цхьаккха дича а юхаметтаоттаюлургйолаш яц, керда завод хьалъяр дарегIа хургда, аьнна. Уж специалисташ хIамах ца кхеташ, тешаме нах хиннабац ала цхьаккха бахьан долаш вац со. Уж массадолча хIаманта хьежа, деррига а хайна, долла хIама диста чакхбаьннабар — гIирсаш мел дохадаьд, техника мелий, цу хана вай хинна энергетически низ, подъемни механизмаш, къахьегама ресурсаш мелий, и. кх. дI. Царна мах бе ца могаш дисар вай халкъа вахара низ, советски наьха патриотизм, уж вIаштIехьбоаха парте лоIам «мара хIама дацар».

Из теркалдаьдацар океанал дехьарча политикаша а. Гучох, ше Приднепровьера аракхессачул тIехьагIа «Ткъаь пхиъ шера юкъ — иззал ха эшаргья Россена дохадаь гIирсаш юхаметтаоттадара» аьнна Гитлерга хоам баь хиннача фашистски инаралах Штюлпнагелах тешилга геттара чIоагIа ловш хиннабар уж. Эггара вогIа йолча прогнозех теша безам болаш хиннаб США империалисташ, хIана аьлча цу ханале цIаьхха хийцадар цар СССР-цара — антигитлеровски коалицега гIолларча шоай цхьоагIонхочунцара гIулакхаш.

Американски политикаша гIулакх леладе масса долча хIаманна геттара хала хилар. Президент Франклин Рузвельт велар, хIаьта кердача администраце, КIай цIа ше хьалаьцача цу сахьате диццир хьалхагIа тийнна хинна деррига «чIоагIа» дешаш а «гIоагIа» договораш а. Масала, американцаша лаьрхIадар Днепрогэса агрегатий йизза комплект кийчъе, цхьабакъда, кхо машина ехкачул тIехьагIа, кхы ца йоккхийташ цIаьхха соцаийр уж. Болата лист стратегически материалий перечена юкъе а йихьа, ишта цIаьхха сацар уж вайга из ца йоккхаш. ХIаьта из лист ца хилча хьае йиш мичай е автомобилаш а, е тракторaш а. ДоккхагIча ноахалах болча наха дагадоагIаш хила мег тIом чакхбаьннaчул тIехьагIарча шерашка улгех яь кабинаши фанерах яь крылоши йола грузовикаш вай наькъашка гIолла лийна.

ДIаболабелар «шийла тIом». Дуккхача шерашка, ма-дарра аьлча ткъаь шера бIаьхбелар из. Эггара хьалха доладиви, халахете а, эггара тIехьарен хIама дацар из, капиталистически державаша, вайна тIерча халонех ког гIортолга а еш, шоай лоIам вайна качболла, вай чурча гIулакхашта юкъе гIерта дагахьа лелаьдаьр. ЛоархIам дуккха кIоарга бацар: Советски Союзо, аьнна хетар царна, хIаьта а вета а уж машинаш, из болата лист ехарг ма йий, коммунистий баха моттиг яц, корта тоха боагIаргба, гора оттаргба... тIаккха фу хилар, дайра вай? ТIехьашка даьларий? Воаш дIадоладаьр социйтарий? Сацийтанзар! Шоай политико лийрхIар хилaнзар фордал дехьарча хьакъала даьшта, хIаьта тахан из дагадохийтача пайдана хургда, хIана аьлча хьехам эца мегаргболаш а лоархIаме а да из.

Дерригача дуненга совнагIа а тIехьа дIахьекхар социалистически экономика лакъаргдоаца кхоачамаш, вай планови боахама торонаш, нагахьа санна дахагза ца доале низаш дехьа - сехьа даха, керттерча лостамашта уж тIадерзаде йиш йолаш болча мехка сийлахь боккха низ.

Укхаза вай ювцача гIишлонашка деш хинна балхаш, бухсоцаша кхачача, юха ца соцадарал совгIа, кхы а лакхагIча темпашца доладелар. Американцаша яла ца тига турбинаши генератораши Ленинградерчен Новокраматорскерчеи болхлоша, инженераша, конструктораша йора тхона. Царна оттаяь хаташ эггара доацагIа яраш хиннаяле а, американскичарел тешамегIен низ болашагIея йола машинаш арахийцар цар.

Юхаметтаоттаяьча Днепрогэсо эггара хьалхара ток елар 1947 шера бIаьстан юккъе. ХIаьта болата лист хьаярах лаьца аьлча, дулургдоацар дир советски наха — цхьан шера юхаметтаоттайир эггара чоалханегIа йола производство. Серго Орджоникидзе цIерагIча «Запорожсталь» яхача завода хьалхара аргIа (хIараяр ше цаI а, ма-дарра аьлча, завод лархIа мегаргйолаш хинна пхи цех) эксплуатаце дIаелар оаха цу 1947 шера гураьха.

Ираз долаш ва со, цу доккхийча хIамай теши доакъашхон хинна хиларах, тIом чакхбаьннaчул тIехьагIа юхаметтаоттабеш хиннача боахама лоархIаме участок сох тийша хьаьларах, дицлургдоацача цу шера запорожцашца цхьана болх барах. Цу хана Iалаьмате дуккхача хIамашта уйла хувца, кхетаде дийзар са, дуккха хIамаш Iомаде дийзар. ХалагIа йола школа яьккхар аз укхаза.

2.

Укх запискаш тIа болх беш волча хана партийнин советски архивай болхлошкара дийхар аз цу шерашкара цхьайола материалаш сона яхкийтар. Аьттув бола моттиг нийсъяларах, баркал ала безам ба са царна новкъостал дарах: дуккха документаш сона геттара дицденна хиннадар, хIаьта цхьадараш духхьашха бIаргагуш дар.

Цу тайпара я, масала, обкома бюро цхьан эггара хьалхарча заседане оттадаьча протокола оагIош (1946 шу, сентябрь). ДагадоагIа сона, дукха даьгIар тхо заседане: саггота чакхдаха дезаш дукха гIулакхаш Iайкадар. ВIалла аьттехьа а дерригаш доацача цар перечень ер я:

парте Нововасильевски райкома отчет;

заготовкай Министерства заготпункташкарен предприятешкарен ялат лорадарен метта лоаттадарен хьакъехьа;

областе ялат чуэцаран ялат кийчдаран мехкдаьтта продукташ тIаозара хьакъехьа;

Васильевскии Осипенковски районашка гурахьа ялаташ дIадереи зяь ахарен лелама хьакъехьа;

«Колхозашка юртбоахама артела Устав телхаделга дIадаккхара де дезарех» лаьца ВКП(б) ЦК-аси СССР Министрий Советои баьча соцама хьакъехьа;

Запорожье немецко-фашистски гIаьрахоех мукъаяьккха кхо шу дизар белгалдаккхара кийчо яра хьакъехьа.

Сона гоннахьа цу сахьате хьалъэттачен сихха кхоачаиде дезаш хиначен цу дуккхача гIулакхашта юкъе хьелаваллалца чу а ваха валлийса атта дар. Цун уйла еш волча аз лаьрхIар: карарча гIулакхашка хьежа веза — цунах ведда ваха моттиг яц, — цхьабакъда эггара керте оттаде деза организаторски партийно-политически болх овлангара денз тоабара дешаш.

Юххьанца хетаденнараша Iехаваьнзар со. «Запорожстала» майдан тIа Iалаьмате дукха нах бар (гIирс эггара сихбенача хана — шовзткъе ворхI эзар), хIаьта а коллектив вIаштIехьяланза яр. Болх беш яр тайп-тайпарча министерствай тайп-тайпарча главкашта кара йола шовзткъа гаргга гIишлой управлении судподрядни организации. Юххьанца денз духьала цу конторай вIашш бувзам ца хилар, хаддавза къувсараш, вIашш доаха бехкаш. Цар массе метте балхаш дIадола а дийя, цхьаннахьа а йистейоаккхаш цхьаккха хIама яцар. Дисциплина эсала яр, цхьаккха тайна вIашш леладеш гIулакхаш а цхьана хьегаш къа а дацар. Кхыча дешаица аьлча, дуккхача нахах барт тайна коллектив еш мел долча хIамаех цхьаккха а дацар.

Эггара хьалхагIа са е езаш йола йоакхо а хинна дIаэттар гIулакх хаьдда леладергдола, партийни декхар дизза хьадехаргдола хьал вIаштIехьлоаккхилга. Тахан график йоацаш гIишло хьалъе йолаергьяц цхьанне а, хIаьта цу хана цхьаболча кулгалхоша пIенхаштта дувцар, из вай хьалашка вIалла мегаш а яц яхаш. Из, йоахар, «вIаштIехьа йоаца» гIишло я — гувнаш хьахерцаду, цу кIалхара хьайоах турбаш, бIоагIий, рельсаш, бIарчча йиса машина оатхалаш, из къахьегам нормировани юлургйолаш бац.

Практикана юкъеденадар из: норма йоацаш болх бора наха, тIахьежже юстар къахьегама овсарле. Кхыча дешашца аьлча, мелача моттигашца тарьеш увттайора план, царца нийсйора дегIаахара темпаш, смене е бетта де кхувргдар дар теркалдеш хиннар, де дезар, данза даргдоацар а доацаш.

Цу тайпара оамалаш дIаяха езаш яр, цудухьа парте горкома цхьан пленуме (цу хана хиннача порядкагIа цхьан ханна горкома хьалхара секретарь а вар со) къаьстта дувца дийзар цу хьакъехьа. Стенограмма тIара гуш хиначох, гIишлонхоех бехкаш даьхад аз: «ДIахьажал шо, юрта боахаме, ялаташ дIадуваш латтача хана, хIара сараьа сводка йоагIа сога, юкъегIорта, новкъостал де, тIехьаюсача района доагор, запасной оатхалаш ялийта йиш хул са. ГIирс хьалбеча воай майдан тIа цу тайпара хьыдда гIулакхаш леладелга вIаштIехьдаккха йиш йоацаш да вай? Ерригача укх йоккхача комплексана график оттае хIаиз укх сахьате хала хилийта, цхьабакъда йисте яха езача, сагогIа эшача объекташка-м цхьаккха дича а хиланза яргйолаш яц из. Нагахьа санна график еце, — яьхад аз дIахо, — нагахьа санна тIахьожам лоаттабе, доагIар хьадеха, хоаставе везар хоаставе, хIаьта, нагахьа санна эше — тоха езачоа тоха йиш хулийташ йола средство вай кара еце, тIаккха гIулакх дикка дIахьалхашкахьа дохьалургхилара вIалла уйла е а хьашт дац».

Обкома позици цхьатарра хьаллаьцар тIом хьале денз укхаза болх беш хиннача «Запорожсталь» яхача завода директора А. Н. Кузьмина а сол тIехьагIа дукха ха ялалехьа укхаза венача Запорожстроя кердача управляюще В. Э. Дымшица а. Доллача хIаманна бе - бе нах бар уж, цхьабакъда тамашийна дика аьттув болча тайпара цхьаннена ца тоъар шоллагIчо дIакхоачашдеш бар.

Анатолий Николаевич Кузьмин, юккъерча дизача дегIара саг вар, бIаргсаьнаш а лeладеш, сона дагадоагIачох, цIаккха а цIогIа хьекхаш Iаьдал долаш вацар. СибатагIа бокъонца вола инженер-интеллигент вар из. ХIаьта дIа, дукхха ха яьначул тIехьагIа мара ханзар сона питерски пролетаре дезалера из волга. Долла хIама шийца долаш вар из; дийша ваьнна, хьакъал долаш, балха тIера. Производства гIулакхашка дакха хIама доацаш авторитет яр цун. Цхьабакъда эггара дукхагIа аз теркалдаьр — из сатийна хилар дар. ФуннагIа хинна а, цхьа хIама вIаштIехьдоацаш хилча, план юкъагIа юсаш латташ хилча — Анатолий Николаевич дIатIахьежача цхьанна хIаманна шек ноацаш хулар. Тоиламаш доахаш хилча, митингаш йолаелча — тIаккха а из сатийна вар. Цхьатарра, бакъахьара саг вар.

Хала ха яккха йийзай цун заводе. 1941 шера августе фашистски бIуво, Днепро аьтта берда тIа ше баьлча, города топаш чуетта йолаяьй. Вай эскаро шовзткъе пхе дени пхе буси турпало санна духьала латташ лорабаьб аьрда бердацара оагIув, хIаьта духхьал цу юкъа алхха «Запорожсталера» араяьккха дIайигай эггара дикагIа йолча оборудованех етта нийс эзари ялх бIаьи вагон. Денал долаш гIулакх хиннад из: чуеттача йоккхийча топий пхорчашта, бомбашта кIал наха вIашагIъяьхай еза-йоккхий станаш, яьшкашка чудийхкад машиний доакъош, уж платформашта тIайийтай, царна маркировкаш яьй, монтажни схемаш увттаяьй. Уж деррига гIулакхаш А. Н. Кузьмина тIахьожамагIа лийннад. Шийкема тIара капитан мо, эггара тIехьагIа, гитлеровцаш территоре тIа бовлале духхьал ах сахьат хьалхагIа мара дIавахавац из заводера.

ХIаьта цул тIехьагIа ялх бутт боаллашехьа а болх дIаболабаьб запорожски прокатчикий группо Новосибирскерча йиткъа лист еча стана тIа. Лаьттанна кIалхарча тоннелашкара хьалбаккха кхийначa электрокабело (нийс бIаь километр совгIа) новкъостал даьд мехка малхбоалене итташ оборония заводаш вIашагIйохкара мел эшар Iалашде. ХIаьта «Запорожстала» оборудоване керттера дакъа Магнитке кхаьчад. ТIаккха цига геттара сиха хьалъяьй юккъера сомал дола лист арахеца, чIоагIгIа легировании болатах яь броня мехка енна йола цех.

Оамалашка диллача, Дымшиц вIалла тара а вацар Кузьмина: гIулакха мах бара цкъаза шиш болаш хулар, цхьабакъда цунна а ишта тIехдика ховра гIулакха стратеги, тактически кулгалдара говзанч ва ала мегаргдолаш вар. Майра инженерни решенеш чакхйоахилга дезаш вар, цо новатор хьаллаца а тарлора, даьсса хабар дувцар юхатоха а тарлора. ГIишлонхой берригаш а ба цхьа шоай тайпара нах: вIалла парламентски доаца къамаьлаш хургдар хьона, Iа ладийгIача, цар планеркашка дераш. Цудухьа къамаьлацара ца тиллийта безам ба са—кIаьдеи дикеи дог долаш волча Кузьмина а ховра ший позици цу хьалашка принципиальнои чIоагIен хьалъоттае.

ЦIаккха а яхар мо, барт хилац гIишлонхоштен эксплуатационникаштен юкъе, цхьабакъда Кузьминеи Дымшицен къамаьл массаза а вIашагIкхетар, хIаьта царна юкъе дов даьнна моттиг сона дага а ягIац. Цар юкъмоттига даим влияни йора парте обкомо. Графика хьакъехьарча деша уж шаккхе а хьалхарча денношке а денз аз яхачоа раьза вар, хIаьта юххера а бокъонца шийлар тIа а даьнна дIаэттар из. Деннеи бисаннеи лаьрхIа оттаяьча хувцаяла йиш йоацача графико айхха вIашагIеа дувзар бе-беча управленеш деш дола балхаш, объекташ хьалъяь яхара оттаяьча хьаддача ханашта тIахьожам лоаттабара йовкъостал дора. Из тха массане а котало яр.

Бокъонца хьожаш оттаяь графикаш тIехьагIа типографе доккхий доацача книжкай хьисапе ебайора. Уж книжкилгаш гIишлоний хьакимашка хинна ца Iеш, мастерашка, прорабашка, партийни, профсоюзни, комсомольски болхлошка, гIишлош хьалъеча боагIача журналисташка а дар. Цар гIо дора гIирс хьалбара лелам дIабовзийтара, хIаьта из а коллектив вIаштIехьа а яьнна дIаоттара хиланза даргдоацаш да. Бе-бе ма хулий уж гIулакхаш: гIулакх ший тайпара да, саг чуийнна ший участке, гоннахьа доллар фу да а ца ховш, воаллаш хилча, кхы тайпа да, гIишлоне мел лелача гIулакхех кхеташ, массанена юкъера ший моттиг цунна йовзаш хилча.

Цхьабакъда, кхетадеш ма дий, график юкъейоалаярах — ах гIулакх мара доацилга. Из кхоачашдара хIара денна тIахьожам лоаттабергбола, шерен юха а массанена ховргдолаши отчет ергйола гIулакх де дезаш дар. Из декхар а кхоачашдир гIишлонхоша, диспетчерски служба аппарат вIашагIа а ерла. Керттера диспетчер хилар хIанз УССР еза-йоккхача промышленноста предприятеш хьалъяра министр волча Лубенец Григорех. (Вешта, партийнии боахамен дика кулгалхой кIезига хьалкхензар тха заводашкен гIишлонашкен). Цу хана къона, тенна зIамига саг вар из, гобаьккха латташ цхьа итт-ях телефон а йолаш вагIар из, долла хIама бIаргаго, долла хIама дага лоаттаде массе метте кхе, 17.00 сахьат даьлча, хIара денна диспетчерски рапорт долча хана, цига кхача хьожар из, хьалхашка эттача моллагIча хаттара жоп доллора цунна. ДIадаьлар даьсса тIехбеттамаш делга, фуннагIа цхьа хIама Iалашъяьяц, хьатIаэзаяц яхаш бехкаш доахилга, — даннеш массаза а нийса хулар.

ГIишлонхой совещанешка хулга дуккадезаш вар со: цар оперативкаш белгала хила а хулар оперативно, шин сахьата йIаьхлацар пятиминуткаш. Ши-шегIа атта вIаштIехьдаьннадацар из деррига а, духьаленаш дIаяха, «хур—хургда, хиннар — гургда» яхача уйлашца къовсам лоаттабе безаш хулар, цхьабакъда кIезиг-дукха йоалаш вIаштIехьъяла йолаелар порядок, гIишло ший боарамагIа урагIа йодаш яр, хIаьта, нагахьа санна лартIардаьнна хIамаш нийсделча а, кхы хье ца долийташ къестадора уж.

ДагадоагIа сона, 1947 шера май бетта юххье обкома зIамигача зале Запорожстроя партийно - боахама актива собрани еш дар тхо. Балхий лелама хьакъехьа доклад йир Дымшица, къамаьл дир гIишлонхошкара дIадехараш бокъонца шоаш ма-дарра Iодагардаьча Кузьмина а, къамаьл де дош дехар болхлоша. Собрани чакхйоалаш къамаьл де дийзар са, тIаккха аз белгалдаьккхар, яь яха езача объекташта низаш тIадерзаданза дарг ца хилар — цу хана царех яр ТЭЦ-и домении пийшки:

— Массаза а ца хулача тайпара нийслуш да хьал. Кхыметтел эггара йIаьхегIа опыт йолаш дале а кхетаде деза оаш, гIишло хьалъяра цу тайпара темпаш, цу тайпара масштабаш шоашта духхьашха нийсъенна хилар. ХIаьта гIишло хьалъяь яккхара ха вайна массанена а хьада я. Хьалъяь яха езача объекташта низаш тIа ца дерзадича, нагахьа санна ишта аьлча меге, тоха бий вай ца кийчбича, оттаьча ханашка даь даргдац вай воай де дезар. Цхьайолча участкашка, белгала аьлча, домна санна йолча лоархIамеча объекте, вай хIанзалца хьа, оалаш ма-дарра бий баь лийнадац, тIаьрюкъ а йийлла лийннад. ХIаьта из чIоагIа кхеташ, хIама яц.

Дерригаш а дар тхо цу шера Iомалуш, хIаьта из прием — низаш цхьан бе гулделга — тIехьагIа оаха балха юкъе, а йоалайир. Теркал а яь, цун мах бир берригача мехко. «Запорожстали» Днепрогэси юхаметтаоттаяр дерригача халкъа гIирса лоархIамегIарча участкашка низаши средствашн вIашагIа а теха тIадерзадара классически образец а лаьрхIа тIаийцад. ТIехьагIа духхьал ишта хьалдора вай дуккха доккхий гIирсаш. Ишта хьалйир Кривой Рогера тIехбоккха низ бола 9-гIа домна а Ждановера «3600» стан а, Волжски автозаводи КамАЗ-и; тахан а тIехьа цу опытах пайда эц Тюменерча мехкдаьттахошеи газовикашеи, Байкало-Амурски машинникъ буллараша.

Аьттув бола моттиг нийсъяларах белгалдаккха безам бар са, мехка селханарча ден, вай хьабенача наькъа керда декхараш оттадарца вIашш эггара айхэгIа бола бувзам хилар. Шергара шерга, йоккхагIа хул вай планаш, йоккхагIеи чоалханегIеи хул проблемаш, хIаьта чакхъяха а еза уж кердача боарам тIа, кердача тайпара. Цхьабакъда цу хана теркалъянза яргьяц социализм хьалъяра йIаьхегIа йола практика, партен халкъеи исторически опыт.

Масала, хIанзаръяр къаьстта лоархIаме программа — Малхбузен СибарегIен лаьттан ченаш комплексно хараерзаелген хIамаш хьакхоллаш дола низаш дегIадоаладелгеи. Из белггала ба а ба ший баржарга, капитальни вложеней боарамга, технически транспортнии декхараш чоалхане хиларга диллача дIанхача шерашкен пятилеткашкен мел хиннарел тIех бола вай заман сийлахь-боккха гIирс. Цудухьа кхы а лоархIамегIа да, Iоаяь опыт теркал а еш, низаш декъалургдола гIулакх укхаза ца нийсдалийтар. ТIехь-тIехьа сагогIа а хулаш хьалхашка отт ресурсаш керттерча лостамашта шоай ханнахьа тIаерзаяра, лоархIам нийса бара, вешта аьлча проблемаш къоастаяра аргIа халкъа боахама цар болча лоархIамга хьежжа оттаяра декхар.

ДIадохийтар кIезигагIа а долаш, эффект йоккхагIеи сиххен хьайоаккхалургйола хьадда моттигаш хьагучаяха хар, моллагIа декхар бухсоцаш хьахургдар бIарга а гуш къоастаде хар — духхьал цунах латт планироване а вешта боахама деча массе кулгала а говзал.

Лоаца аьлча, нагахьа санна ленински меттала вай дувца доахке, хьалаьцача еррига зIы вайга хьалйоаккхалургйола чIовгаш белгалъяр вайна хьалхагIа а санна ходамболлаш болча лоархIаме да. Цудухьа духхьашха бокъонца долчча тайпара из кхетаде волавелар со, сай опыта ларда тIа бакъ корадир сона из запорожски гIирс хьалбеча балхаш сихденначен деналечен шера.

3.

Цуи хьалхарча денношке а денз, организаторски балхал совгIа, хьалхагIа цкъа аьннача тайпара, чIаггIа уйла тIаяхийта йийзар партийно - политически балха. Уж дешаш, ма-дарра аьлча, цхьан ханна къестадеш дар. Цар чоалхане хилар фу дар аьлча, чIоагIъеина яьнна коллективаш санна доацаш, тха мел дола хIама цу хана доладенна дар. ЧуIеча цIеной, быта, бахача наха гIулакхаш деча сфера дешаш дар къоастаде дезаш. ГIишло хьалъеча хIара денна ма ухарий бIаьш нах — демобилизаци яь тIемахой, кхыча областашкара монтажникаш, СибарегIара, Уралера цIауха тха металлургаш, лаьхка Германе бига хинна цу моттигашка баьха нах, гонахьарча колхозашкара кагирхой. Партийни учете увттар нах. ДIадола а даь, балхаш лелача ханна хьежа везар: хьан фу мах ба.

Партийни мугIарашта юкъехар гIишлонера дикагIа бола нах. Запорожстрое 1947 шера хьалхарча ялх бетта ВКП(б) мугIарашка дIачуийцар оаха бIарччача 1946 шера нйцарел шозза дукхагIа хIана бац аьнна бола болхлой. Царна юкъе вар, масала, цу шерашка цIи хеза хинна монтажник Иван Румянцев. Цу тайпара чIоагIлора дукккача эзарнех латтача коллектива денал дола ядро, цудухьа наха дагадохийтача лоархIаме дар, партийни комитета секретарь — из эггара хьалха политически кулгалхо, хIара коммунист — из политически бIухо хилар.

Обкома цхьан пленуме критика е йийзар са КП(б) V Нововасильевски райкома секретара. Ма-дарра аьлча, дика, инициативни болхло вар из, цхьабакъда боахама гIулакхашта сов чIоагIа тIавийрзавар, хьелаваллалца чуваха воаллар из царех. Цу хана аз аьлар, райкома секретарь — из эггара хьалхарча аргIанна воккха политически болхло, йоккхача административни районе вай парте ЦК викал ва. ХIаьта цхьаболча вай секретараша деш дола къамаьлаш дукхагIча даькъе боахамий кулгалхоша еча докладашта тара да — политически никъ холац хьона царгара. Иштта нововасильевски секретара а дика дийцар тракторехи истрехи, хIаьта партийни балха дIатIакхаьчача, цу сахьате шикI лелха волавелар. Ишта мегаргдац! Партийни балха тIа эггара хьалха политически тохкам баиза баргбац гIулакхашта. ТIаккха боахама гIулакхашта а малагIча оагIорахьара тIавяха веза ховргда.

«Запорожстала» гIишлонхой тIехьабиса хиннача, Днепростройна йоккхий халонаш тIалаьттача деношка даим хозар сона: цемент ял, тIаккха гIулакхаш лэр тIа даргдар. Долла хIама материалаш ца тоъаро юхадетт аьнна хетар дуккхачарна. Ца тоъаш хIамаш, бакъдар аьлча, долаш дар, цхьабакъда цу цхьан ханна шаьра гуш а дар: шоаш данза дисарий уйлае нах бицбенна хилар. Сихбеле дIа-юха удаш, къувсаш, хIанз укх минуте йоакхо ю яхаш леллашехьа а юкъера йоалар перспектива, керттердар довра. ХIанз пленумий, конференцей, активай стенограммаш тIа хьежаш вагIаш бIаргагу сона, цу хана мел каст-каста дувца дийзад са духхьал цу хьакъехьа.

— Цемент, шеко йоацаш, эшаш я. Цунца ца кегайича бетон хургьяц. Цхьабакъда дуккха а лоархIамегIа да, плотина чу бетон Iочуйотташ волча саго из бетон ткъо градус шелал йолча хана шовзткъа метр лакхера Iочуювттен IотеIаеи хIана еза кхетадар. Гитлеровций дукха яр техника а тIема мел эша хIама а. ХIаьта а вай котдаьлар, хIана аьлча вай а вай тIем тIа кхийлача салташа а геттара дика кхетадора, дов деши Iоажал яхьаши хинна моастагIий чIоагIаленаш хьаяхар духьа вай чу хIана хехк. Партийни организацеш цудухьа шоай гIулакхий керте дIаоттаде декхарийла я сага кхетам балара декхараш. ТIаккха, дагадоххарагIа аьлча, цемент а кхы мел йола хIама а шеко йоацаш сихагIа гучаюргья, хIаьта вай гIулакхаш а дIахо дуккха а дикагIа гIоргда.

Къамаьлаш деча хана каст-каста хьехабора оаха тIом. Фронтера масалаш цу хана къаьстта хьашт долаши кхетадеши хиннадаь хьехабаь ца Iеш, цу шерарча дерригача хьало тIем тIара хьал дагадохийташ хиннадаь а — къовсам латташ йола аренаш яр гIишлош. Дика дагадоагIа сона днепростроевцашца эггара хьалха се вIашагIкхетар. ВКП(б) ЦК-ас яьча решенегIа аз болх дIаболабаь дукха ха ялалехьа вIашагIъеллар боккхача гIирса коммунисташ чулаьца парте Днепростроевски райком. Корта болаш чакхъяьлар цар эггара хьалхара конференци, къамаьлаш дора болхлоша, инженераша, службай начальникаша, саготагIа йола технически проблемаш гIеттайора, вIаштIехьа доацараш дувцар, вIашш Iоттараш ца еш а Iензар. Президиума истола хьалхашка вагIар со, лаьрххIа уйла тIаяхийта ла а дувгIаш, цхьаццадола хIамаш блокнота тIа дIа а яздеш. Цул тIехьагIа къамаьл де дош дийхар аз.

Цхьабараштa хийтта хургдар, къамаьлаш даьрех бакъ малагIа ва а бехке малагIа ва а обкома секретара цигача къоастадергда аьнна, цхьабакъда со сайна ховшехьа а цар къовсамашта юкъе ца гIерташ Iийра. Аз лаьрхIар: духхьашха вIашагIккхийттача хана хьалха хургдар из. Аз аьлар, гидростроене техника хьакъехьа къамаьл вIалла дерг а дац аз — уж гIулакхаш со ца хилча а цар шоаш къоастадергда. ПайданагIа хургда, нагахьа санна хIанз вай уйла организаторскии политическии балха тIаерзайой. Хьалхарча юхьига керттера кхо дош хьаэца лаьрхIар аз: гIишлонера дисциплина, критикеи самокритикеи, социалистически яхь дегIаяр.

«Яхьа гIулакх мишта латт вайцига? Гуччахьа дIааргда аз: Iалаьмате во латт. Даймехка тIом лаьттача деношка, къаьстта а цун хоадамболлаш йолча этапашка бIуна хьалхашка хала декхар оттадаьча хана, материалаш, мастерскеш, кхы мел йола хIамаш йоацашехьа а, гойтара агитацех Iалаьмате чIоагIа пайда эцар. Масала, Киев яккха кийчлуча хана хьунагIа латтар бIу, цхьабакъда цхьаккха моттиг яцар плакаташтен лозунгаштен бIарг тIа ца отташ. ТIера коаст Iо а яьккха яьгIа тIагIолла даь укх тайпара йоазув а долаш йола га бIаргаяйна хургья шоана: «Киев вай хургья!». Фанера йиста тIа даь йоазув дар: «БIухо, кхоана хьо Киеве хургва!». Танкаш тIа, гIудалкхаш тIа, автомашинаш тIа — язде йиш мел йолча моттигашка яздаь цу тайпара лоаца тIахьехамаш а долаш ихад вай Берлиннагахьа, мукъаяьккхар Прага. ХIаьта тахан хиннав со станце, плотине, цхьабакъда цу тайпара цхьаккха хIама сона бIаргадовзар цига: е лозунг а, е тIахьехам а, е хьалхалаттачун цхьаккха тайпан цIи а, е цхьаккха цифра а — сендухьа а мича а къовсам лоаттабу хойташ. Яхь гойтара гIулакх мишта латт.

Партийни комитете, — йоахар дIахо, — беррига къахьегама ударникаш бовза беза. Байза Iе а йиш яц. Царна карагIдувлараш, хIаьта къаьстта лоархIаме дар, цар методаш берригача гIишлонхошка дIакхоачаргйолаш хилийта еза агитаторийи пропагандистийи новкъосталца. МоллагIча бригадо план масса процент кхоачашъяьй хоанне а ховш хила деза кепайоазонга, радиога гIолла, листовкай новкъосталца. Парте Iоаяьча средствай ерригача арсеналах пайда эца декхарийла да вай. ХIаьта, нагахьа санна партийни комитето яхь низ болаш хулга вIаштIехьдоаккхе, бокъонца массанега дIакхоачийташ из хулийте, Днепрогэс ший ханнахьа болх бе йолайолийтаргья. ХIаьта, нагахьа санна парткам планови отдела сводкаш тIа хьежаш мара ца хуле — из социалистически яхьа кулгалделга дац...

(ДIахододар хургда).

СОВЕТСКИ ХАЛКЪА СИЙЛАХЬ-ЙОККХА КОТАЛО

ДАЬХЕ ЛОРАЕШ ЧIОАГIДЕННА ДОТТАГIАЛ

Тахан ткъаь кхойтта шу дуз советски халкъо, цун Герзаш-ца кийчдаьча Низаша вай мохк дIалаца лаьрхIа тийшача балхах вайна тIалета фашистски, гIаьрахой эша а баь сийлахь-йоккха Котало яьккха. Цу тIем тIа дакъа лоацаш хинначоа мара бокъонна ховргдIацаш. Йоккхий халонаш эшаеш яьккха Котало яр из. Социалистически даьхен кортамукъале бахьан долаш эзараш-эзараш тайп-тайпара болча советски наха шоай дегIамаш Iодехкад.

МоастагIчун низ чIоагIа хилара цунна бIаьш городаш, эзараш юрташ юташ тIехьашка дувларо дега яь човнаш лай-нараштеи юххера а моастагIа гора оттавеш яьккхача сийлахь-йоккхача Котален морзо яйзараштеи юкъе хинна ва со я.

ВКП(б) Староюртовски рай-кома партучета заведующи волчара сай лоIамагIа 1939-ча шера РККА гIулакх де вахар со. Минске полковой школа яьккхачул тIехьагIа ийс бетта Белостоке лаьттача эскарий доакъошка гIулакх деш хилар. 1941-ча шера бIаьсти Малхбузехьарча доазон йисте керда вIашагIъеллача зенитно-артиллерийски полка комсомольски бюро секретаралла хьожавир со, замполита цIи а ения. Цу оагIорахьа фашизма Iаьржа морхаш вIашагIъетталуга хови эскарий керда доакъош вIашагIдохкаш, паччахьалкхен доазонаш чIоагIдеш бар вайбараш.

Ломжа яхача городе латтар тха полк. Цун декхар дар Белостока хьалхашкара сигале моастагIчох лораелга, эшаш хуле цун лаьтта гIолла доагIача эскараштa а духьал оттилга. Тха полкага яр тIехьагIа Москва фашистий танкаех лораеча хана чIоагIа накъаьнна 85 миллиметр йола зенитни йоккхий топаш а.

ЧIоагIа тIемаш хилар фашисташа тIом болабаьча хьалхарча деношка дениз малхбузерча доазон юхерча городашка. Вай бIухой майра духьал эттабале а, моастагIчун низ дуккха хиларах тIехьашка бовла бийзар. ХIаьта а харцон Iазапи дахьаш боагIа фашисташ эшаргхиларах дог тийша бар вай бIухой.

Ломжа, Белосток, Гродно городашка гIолла, Минскн Могилеви юстара э юташ, Смоленска тIехьашкалаьлар тхо. Из город массехказза дIа-хьа йоаккхаш къиза тIом хилар. Цул тIехьагIа Вязьме тIехьашка даьлар тхо. Укхаза тхоай полка цхьан дивизионаца со цун комиссар а волаш, моастагIчун танкаех Москва лорвеш хилар тхо.

Iа хьатIакххаьчача Москвана, кIал фашисташ юхасовцабир 1941-ча шера декабра хьалхарча деношка, моастагIчо юха тIалата доладелар вай эскар. Цу хана со вар командующи генерал-лейтенант Кузнецов хиннача цхьоалагIча ударни армена чуйоагIача 111 ше къаьсттача латышски зенитно-артиллерийски дивизионе.

Тахан санна дагадоагIа со-на Волга - Москва хьарсама уллувра дIадоладенна оахаш Яхрома юхаяьккха. ЦIаьхха хиннар фуд ца ховш, кхерабенна фашисташ цIеношкара арайда, кулгаш хьал а ухийташ. Кертах цхаралаши машаши хьерчаяь, когех тайп-тайпара йIайха хIамаш хьерчаяь сагIадехаргех тара бар уж. «Ераш ба уж деррига дуне гора оттаде арабаьнна фашисташ» аьнна хеташ чIоагIа гIаддаха дар тхо.

Тийшача балхах чухьийлха, машарерча городашта, юрташта йоккхий топаш, бомбаш еташ, цхьаннех къахетам ца беш, къоаной, кхалнах, бераш доалеш чубоагIаш хиннарех вIалла тара а бацар тхона хьалхашка лаьтта фюрера салтий. Из деррига дагадехачи кхы а чIоагIлора советски бIухой фашистий гIаьрахошцара эгIазал, лирача моастагIчунцара чIир лехара лоIам.

Москва лораяра тIемаш толамца чакхдаьнначул тIехьагIа, кхыча эскарий доакъошца цхьана тха зенитно-артиллерийски дивизион хьожайир Къилбаседа-Малхбузен фронте моастагIчо го баьча Ленинграда новкъостал де. Тха декхар дар Ленина город дIалаца гIерта моастагIа ма-могга дукхагIа тхоашта хьатIаозилга, Ладожски Iам тIа баьча ша тIа гIолла Ленинграда эша кхача а тIема гIирс а ийна йода транспорта моастагIчох лораелга. Аз доккхал ду тхоай дивизионеи цуица цхьана хиннача эскарий доакъойи из сийлахьа декхар а толамца кхоачашде вIаштIехьдаларах.

1943-ча шера училище деша а вахийта из йистеяккхачул тIехьагIа 767 зенитно-артиллерийски полке взвода командиралла хьожавир со. Юххьанца Сызраноа тIий лорадеш лаьттар тхо. 1944-ча шера августе дIадоладелар советски эскараша ерригача фронташка моастагIа тIехьашка воаккхаш, вай мохк а тIаккха Малхбузен Европера мехкаш а фашистех мукъадоахаш хинна доккхий тIемаш. Киев, Ковель, Сарна, Холм, Люблин, Варшава, Одера тIара Франкфурт ишта ба тха 767 зенитно-артиллерийски полка сийлахьа тIема никъ.

Укхаза сона къаьстта белгалдаккха лоиш да цхьа хIама. Москваи Ленинградаи моастагIчох лораеш бар вай мехкарча доккхийча а зIамигача а къамех бола бIухой. Царна юкъе бар Кавказе дахача дерригача къамий викалаш а.

Ишта дар 1942 - ча шера вай Даьхен Къулбехье фашистех лораеча хана а. ДуккагIйола Къилбаседа Кавказ дIа а лаьча Нохч-ГIалгIайчен доазон тIа моастагIа хьакхаьчача хана Кавказерча дерригача халкъий толашагIа болча къонгашца цхьана фашистий гIаьрахошта духьал латташ бар Советий мехка ерригача милиигашкара бIухой. Ишта дар хIара фронте а.

Даьхе лораеш цхьана цIий Iодохийташ кхы а чIоагIделар вай мехкарча дерригача къамий ленински доттагIал.

Сийлахь-боккха Дай-мехка тIом толамца чакхбаьнна 30 шу дузача шера город Куйбышеве вIашагIкхийтта хилар 767-ча, Зенитно-артиллерийски полкаца тIом беш хинна бIухой 60 гаргга саг венавар. Цига хьийха хьоашалгIа даха хилар со а са цIен-нана Валентина Петровна а. Цхьан тIем тIа долаш яйза йоалаяьй аз из.

ХIаране чIоагIа дог тохадолийташ дар тIом чакхбаьнна дIа-хьа къаьста 30 шу даьнначул тIехьагIа ветераний вIашагIкхетар. ДIа-хьа бийцача мара бовза а бовзацар цхьабараш. Дукха дар вIаши дувца.

Шоай мукъа ха йолча хана тхо долча хьоашалгIа хьа а боагIа тIема новкъостий. Соахка бIарча бутт боаккхаш хилар полка штаба начальника сесаг, тIема ветеран Рыбаченок Нина Васильевна. ХIаьта укх деношка Кавказе салаIа енача тхоах бIарг тоха ена кхаь дийнахьа МагIалбике хилар Куйбышеве яхаш йола тха полкацара ветеран Тишкина Мария Васильевна. ДIадахача шера тхо тховш а хилар г. Ульяновскера Нальчике салаIа баьхкача тIемо доттагIех Жуковгiарах бIарг тоха даха. Дег чу лер юташ, безаме чакхдоал хIара вIашагIкхетар.

ТIом хинначул тIехьагIа цхьан дезале вIашагIкхийтта кхо йоIи цхьа воIи хьалкхедаьд аза Валентина Петровнаси. ХIанз шо-шоай дезалаш а болаш, балхаш деш ба уж. Шиъ йоI лаккхера дешар дийша лораш ба, воI бурув тохара балхий управлене болх беш ва.

Тха ветераний чIоагIа дог гIоздоал вай къоначa тIехьено КПСС XXV съезда белгалдаьха декхараш дизза кхоачаш а деш, даьй сийлен гIулакхийи халкъий доттагIален эстафета тешшаме дIахо хьош хиларах.

М. МАЛЬСАГОВ,
Дай-мехка тIема ветеран.
г. МагIалбик.

СУРТА ТIА: Л. И. Брежнев 18-ча десантни эскара партактива доакъашхошта юкъе. 1943 шу. (Е. Шулепова репродукци).

ТАСС фотохроника.

ТIем тIа санна къахьегача а

«Грознефть» объединене технологически транспорта Октябрьски управлене дика вовз лакхача, дитткъача дегIара, хьатара бос бола къонах. ДIабахача Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа ког бьаккхаб цун. Из ва Хайрулин Анварбек Калимуллович.

Бера хана дениз кIезига хало Iайшаяц цун дегIо. Бакъда из вохавеш, вахарах цун дог эккхийташ хIама хиннадац цIаккха а. ХьалхIийна а валалехьа балха ваха вийзар Анварбека, торо во йолаш бар цар дезал цу хана. Дешар дита дийзар. ПхийттлагIа шу мара доаца хIаьник балха вола хIанз ше волча управлене. Ученик, слесарь, электромонтер волаш болх беш хул из.

Фашисташ Орджоникидзена, Грознена гарга гIертача хана, вурийтта шу мара даланза вола Анварбек фронта вода ший лоIамагIа.

Кавказа лоамашка, Орджоникидзенеи Нальчикаи юхе хиннача тIемашта юкъе дакъа лоацаш хул из. Цо тIом баьб Кубана аренашка, Кубань моастагIчо дIалаьцачара мукъайоаккхаш.

Бакъда дуккхача моттигашка тIом беш, цунна а хIаьта ишта цунца хиннараш а эггара халагIа нийсбелар Новороссийске юхе хинна тIом. Цу города къулбехьен оагIорахьарча Мысхако яхача йоккха йоацача лоаман моттиге йоссаьча десанта юкъе нийслу комсомолец Хайрулин. Гобаьккха моастагIа а волаш, шоаел дуккха а дукхагIеи низ болашагIеи болча фашистски гIаьрахошца тIом бе бийзар десантникий. МоастагIчо Iаьржача форда йисте лаьцача чIоагIалонка боккха кхерам тIалоаттабир десанто. Бакъда сийрда йолча хана дIаюха хьа йиш йоацача хьал тIа десантникаш шоаш а хиниаб. Цига халагIа дола дакъа кхаьчар Хайрулин Анварбекага — эскара доакъошта юкъе бувзама линеш ехкаш вар из, хIара минута валара кхерам тIа а латташ.

ДIа-юха бовла йиш йоацаш хоадаяь йолча, десант эттача цу моттигах «зIамига лаьтта» аьнна цIи тиллай салташа. ВорхI бетта ден а бус а цахаддаш цига баьча тIем тIа нийсвелар Хайрулин.

— «ЗIамигача лаьттан» тIа долча тха, бIухой денал уаоттадеш политически болх бора 18 арме новкъост полковник Леонид Ильич Брежнев начальник волча политотдела болхлоша, — яхаш дувц Хайрулина. — ВIалла дицлац сона цу арме тIема совето арадаьккхача кхайкарал тIа хинна деш. Цу тIа аьнадар: «ТIема новкъостий! ЗIамигача лаьтта кхоачашдеш да вай Даьхе немецко-фашистски гIаьрахоех мукъаяккхара дола доккхий гIулакхаш!»

Уж доккхий гIулакхаш дир тха десанто.

Йоккха халон бален кхаьчаб коммунистага Хайрулина фашистски гIаьрахой вай мехках латарах: юхатIехьашка воалаш водача моастагIчо вай эскар Германе чу ца кхачийта, Польше Сандомир яхача городе яь чIоагIало йохаеш баьча тIем тIа вийра цун да. хIаьта воша Краснодара таьна доацаш фашисташта духьал майра тIом беш велар.

Хайрулина ший Даьхе лораеш даьча сийлен гIулакха боккха мах баьб: Паччахьалкхен 8 совгIат деннад цунга, царна II лагIан Дай-мехка тIема ордеи а лур.

Шийца цхьана тIом беш хиннача 18-чеи 56-чеи армей бIухошца, тIема ветеранашца вIашагIкхеташ хул Хайрулин. Дукха ха йоацаш ишта вIашагIкхийттача цунна сла цу армей памятни значокаш.

ДегIа могаш вацар аьнна Анварбек Калимуллович вахара юстара валац. Цо болх бу бера хана ше къахьега волавеннача управлене. Ше коммунист хиларах тарра боккха политически патриотически кхетам лу къоначa транспортникашта.

Ю. ЮСУПОВ.

ШоллагIа шу да Грознера зIамига саг Эльдарханов Саид Советски Эскаре гIулакх деш вола.

Цу лоацача юкъа бIухочун говзалах дика кхийннав Саид. ЦIе байракх лелаеча ПВО Бакински округе гIулакх деш вола из Советски Эскара отличник ва, цунна еннай шоллагIча класса специалиста значок, командоване дуккхаза баркалаш кхайкадаьд.

ТIемен политически кийчон даькъе дика толамаш дахарах из отпуск еннай СаIида.

СУРТА ТIА: зIамагIвола сержант С. Эльдарханов (юкъе латтар) даькъала вувцаш ба Грозненски гарнизона бIухой (аьрдехьара аьттехьа) сержант И. Чамболови зIамагIвола сержант Г. Чижи.

И. ПЛИЕВА сурт.

ЦХЬАБАКЪДА ГОРОДА ХIАМА ДАЙТАДАЦ

Серафим ЯЦКОВСКИЙ,
Советски Союза Турпал.

Iалаьмате чIоагIа доттохаденна ва со самолета трапа тIара Нохч-ГIалгIайчен лаьтта IотIавоалаш. Къонвалар санна хIама да из сона.

Тхоай синош ца кхоадеш лаьттад тхо укхаза 35 шу хьалха, Къилбаседа - Кавказа сигале фашистски гIаьрахоех лораеш.

Укххаза дир, шоай дегIамаш Iо а дохкаш, город Грозный Iалаьмате йоккхача катастрофана кIалхаръяьккхача, фронтовой новкъосташа комсомольцаша Гурина Ивана, Закревске Николая, Лисицына Бориса цIаккха а дицлургдоаца денале гIулакх.

Са яздеча истола тIа Грознера даьхка дуккха каьхаташ дада. Дукха дар царна юкъе цIеча лерйоахараша ахийтараш. Октябрьски района пионерий Цен Данко цIерагIча отряда кулгалхочо Валентина Васильевна Черепановас, ГПТУ-10 лерйоахарий — комсомольций кулгалхочо Людмила Михайловна Скорик шоай письмош тIа дехар аз турпалех дувцар а, уж дIабехка моттигаш белгалъяр а. Дуккха каьхаташ яздир оаха вIаши. Кастлашха со волча Ленинграде кхаьчар Валентина Васильевна — белгалъянза яргйоацаш яр турпалаш боахка моттигаш. Дукха ха яьннаяр цу хана дениз, нийса план ца хилча цар кашамаш корадагIацар. Цхьа кIира даьлча телеграмма кхаьчар сога. «Каш корадаьд. ПТУ-4 комсомольцаша памятник а даьд, кает а яьй. Гурина Иванеи Закревске Николаяи цIераш лелаеш пионерски отрядаш я. Цар гаргара нах лаха доладеннад тхо...».

Дуккхача бетташка ихар письмош Даьхев массе а миIингашка. Сога а дера письмо: «...Гаргар нах корабаьб. Памятник дIадогIача вех оаха хьо...».

Самолета тIара Iовоаллашехьа го бир сона цIе галстукаш йоахкача бераша. Зизай доккхийча букеташта юкъера хьахьежар берий сийрда бIаргаш. Царна уллув, совгIадбахарагIа шоай бIаргех Iоухаш дола хий дIа а ца доаккхаш, латтар Долженковгiар фронтовой дезал, Екатерина Семеновнеи Василий Федоровичи. Халахул тхона, къаьнача салташта, иштта минуташ нийсъелча: йист ца хулалуш лоацалу къамаргашод, хьалхарча минуташка велхара таралесташ хул велавалар, а. Сона гобаьча бераша, шоай чемоданаш а йиллий, дIаовтт пассажираш — сел сий хIана ду-хьогI массехк сахьата тхоца самолета тIа вагIача, укх наьхачул совгIа цхьаккха а хIама доацача сага. Цхьабакъда, гIулакхах кхийтача, берашца хаттараш ле болалу уж а...

Октябрьски районерча 35-ча школа зал хIама чугIоргдоацаш хьалйизай. Сцена тIа я декламаторски илланчийи группа. Эттача торжественни хьало хьахьокх пионерашеи комсомольцашеи цу гIулакха чIоагIа кийчо яь хилар. Бераша чIоагIа раьза долаш дувц вай Даьхеи селханарча турпала гIулакххехи таханарча толамехи. Дешаре а, общественни балха тIа а шоаш лаьхача толамех рапорташ тел. Царга ладувгIаш, дег тIара баркал ала доглоагIа иштта доккхагIча поахала традицеш хьаллоацаш йола тIехье кхеьча цар хьехамчашта — вай халкъа тIема а къахьегама а денала сийдеш уж хиларах.

Шенхаштта ладувгI бераша Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа Къилбаседа-Кавказ лораьча фецарча разведчикий деналах, шоай город бахьан синош дIаденнача Гурина Ивана экипажа членийи майралах долча дувцарашка.

1942 шера Грозне хьаьвча 366-ча къаьсттача разведывательни авиаполка юкъеяхар Гурина Ивана экипаж шийца хинна 9-гIа йола гаьнарча разведка къаьстта авиаэскадрилья.

Советски Союза Турпал гварди полковник А. П. Бардеев командир хиннача тха полко Тийрка йистера Эльбе кхоачаш тIема никъ бир. 164-гIа Къаьстта йола гвардейски разведывательни Керченски ЦIеча байракхa ордена авиаполк яха цIи а йоаккхаш. Ялх эзар гаргга тIема гIаттар дир цу полка детчикаша фецара разведка яра а, моастагIа хIалакваpa а Сийлахь-боккха Дай-мехка тIом болаш. Зенитни артиллере а истребителаша а бирса тIом бешшехьа моастагIчун бIу, техника, оборона гIирсаш тIадолча районий ах миллион квадратни километр гарггача майда сурташ даьхар. 829 правительственни совгIат кхаьчар полка личии составага цар баьча тIемах. Немецко - фашистски мохк дIалувцаращца даьча тIемашка турпала гIулакхаш карагIдийннача ялх сага Советски Союза Турпал яхa сийлен цIи елар, уж ба: Александр Петрович Бардеев, Иван Константинович Боронин, Николай Федорович Смирнов, Виктор Пахомович Темнов, Андрей Алексеевич Руденко, укх мугIарий автор.

Цу нахах лаьтта Iац тха полка сий—цун ерригача личии состава турпала гIулакхех латт. Уж дерригаш а дувцалургдац цхьан очерка тIа. Шун лаьтта хиннача цхьаннех дувцаргда аз.

Из дар 1942 шера 6-ча ноябре. Лейтенант летчик Иван Иванович Гурин, лейтенант штурман Николай Иванович Закревский, воккхагIвола сержант стрелок — радист Борис Степанович Лисицын юкъеболча составах лаьтта экипаж фецарча разведкана яхар Грозненски аэродромех цхьаннес тIара гIетта а гIетта. Цу халача хана фашистски гIаьрахой, грозненски бакински мехкдаьтта промыслаш дIалувца а, мохк ший керттерра доагора хьастех баккха а лерхIаш ма-могга Кавказ дIалаца гIерташ яр. Экипажа де дезар дар наькъашкара а Моздока лостама бехехьарча районашка Тихорецкера дениз Кропоткинера, Армавирера, Ставрополера, Минеральни Волера моастагIчун бIунеи техникаи группаш гучаяхар а Моздокана къулбехьа Тирка аьттехьа моастагIчо лаьцача плацдарма аэрофотосъемка елга а.

Дукха ца говш самолета борта тIара разведовательни сведенеш аха йолаелар. Геттара доархIаме яр радиограммех цаI: «...Моздокана къилбаседа - малхбоаленгахьа 10—12 километр хургйолча моттиге холашта тIехьашка а яьха латташ 80-нега кхоачаш танкаш я... ТIаккха: «майда сурташ даха доладешпа тхо...».

Цхьа заход, шоллагIъяр. Гобаьккха лелхача зениткай ихорчий кIура юккъе гIолла йода самолет. Сурташ даьха даьннад. Цхьабакъда цу ханна йоккхача топа пхо кхет самолета, лоталу. Йоагаш латта самолет а пленка а цIаккхоачае гIерташ аэродромагахьа бераз уж.

Экипаж шийи территоре тIа хьатIайоал. Летчикаш парашютацца чукховсабала йиш йолаш ба. Амма цар из дац. Самолет ца ягийта гIерт уж. Аэродрома тIа кхаьчача гучайоал йоагаш йола самолет. Из иштта Iоха йиш йолаш яц.

КIал мехкдаьтта чакхдоаха заводаш я. Эзараш бола нах ба цига болх беш а, гонахьа бахаш а. Шоаш Iоховша белча хургдар кхетаду экипажа членаша. «Тхоаш дой а, города зе хулийтаргдац оаха», аьле дIаболх уж самолет Iо а ца хоаеш. Цхьа стрелок — радист мара дийна висанзар цу экипажах. Иштта шоай синош дIаденна кIалхараяьккхар цар город катастрофа ца хулийташ.

Зала чу хьеж со, зув аз цхьа дош ца тувладолийташ ладувгIаш дагIа береш: уж цIимхаро, уйлангa даха да, кхет со царех вай кхоане лораергйола нах хургхиларах.

ВIашагIкхетар чакхдаьлча долх тхо доттагIий кашамашка. Цунах еза моттиг хиннай кагирхошта. Укхаза дув буъ пионереи комсомолеи хьайибераша.

Дукха къахьийгад Октябрьски района пионерий Шенои комсомольцашеи Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема турпалий цIераш йиц ца яийтара. Дукхача шерашка цар къахьегарах торо хиннай вай халкъа турпала историех йола дукха материалаш гулъе.

Шенхаштара халонаш а нийслу Октябрьски районерча бераштa. Мохк аьгача дохадаьд цар пионерий Шa. хIаьта а уж дог хойташ бац. Шоай района комсомольций кулгална уж хьалдеш боахк кхы а дикагIдола цIа. КIантий ба!

КПСС горкома хьалхара секретарь Н. И. Семенов волча вахавар со. Из ховш ва со венилга а аз фу деладу а. ЧIоагIа терка тIабахийта ладувгI . цо Къилбаседа-Кавказ лораяра историех долча са къамыла, хаттараш ду. Ше дувц тIом дIабаьнначул тIехьагIа даьхача толамех, города, края дегIаахара перспективех. хьалъеш латтача гIишлоех. Цо дош делар сона городе хьалъеш латтача кердача улицех шинена Гурина Иванеи Закревске Николаяи цIераш лургхиларах.

Керда вIашагIкхетараш хул школашка, ший тIеххьарча полета Гурина экипаж гIеттача аэродрома бIухошца, ПТУ дешархошца. ПТУ-9 директора нов. Пицхелаурен ПТУ-10 нов. Барыкинен дувц, шоай дика кийчъяь дешара заведенеш хьа а хьокхаш, шоай толамех, дешархоех. 80 процент республике кIал баьхарех ба, йоах цар. Къаьстта дика да царех ахаш мехкарий хилар. ГIишлойхо — сийдолаш професси я Нохч-ГIалгIайчу. ДегIаухаш латт республике гIишлойхой мугIараш.

Цхьаккха а вIашагIкхетар хиндац са со дег тIара тIа ца эцаш, сох кавказций Iаьдалаг Iа хьаша на веш.

Итогови вIашагIкхетар. Тайп-тайпарча организацей викалех, хоза кийчденнача берех хьалйизай гор. Грознера пионерий Дворец. Сцена тIа ба КПСС горкома, ВЛКСМ обласной а городской а комитетий кулгалхой, республика ветераний Совета викалаш Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема ветеранаш. Из тIеххьара вIашагIкхетар долаш аз дийцар сийца цхьана полке а болаш Кавказ лораяьча наькха турпала гIулакхех, полка ветераний цIерагIа баркал аьлар цу тIем тIа карагIдийнна дика гIулакхаш диц ца даларах, хIаьта массанена а уплехцIено, балха тIа а дешаре а толамаш, кхувш йоагIача тIехьенна кхетам луча каялар ловш ловца а баькхар.

ЦIеча лерйоахарий дикагIйолча отрядашта, гарнизона бIухошта соагIаташ делар оаха: даькъа тIема наькъа стендаш, 35 городашкарча мемориалашкара дена деза лаьтта чудола шкатулкаш, тIема ханара фотодокументаш. Уж дIаэцаш бераша дош делар доккхагIча поахала традицеш шоаш хьаллоацаргхиларахи дIахо хьоргхиларахи, шоаш турпалаш Гурин Ивании Закревский Николайи цIаккха а вицволийтарг ца хиларах.

КПСС горкома секретара Л. П. Белоглазовас дIайийцар полка летчик хиннача В. С. Мухина дилла В. И. Ленина доккха инкрустированни портрет. Цу тIа яздаь да: «Города Грозне къахьегамхошта Советски Iаьдала 60 шу дузаш, Сийлахь-боккха Дай-мехка тIом болаш Шун край лораяьча 164 ОГРККА ветаранашкара».

Города къахьегамхой цIерагIа дег тIара баркал оал Лидия Петровнас из доккха совгIат даларах. тIема хана цу полке хиннараша денале гIулакхаш деладарах. хIаьта шоай городе баха нах тIахьех по доккхий керда къахьегама толамаш дахара. Портрет а кхыдола документаш а краеведчески музее дIачуденнад.

Iалаьмате раьза хинна дIавахар со кердаяьннача хьаша тIаэцача Нохч-ГIалгIайчура.

Миллионаш долча мугIарерча деналерча гIулакхех латт вай дерригача халкъо яьккха котало дуне фашизмах кIалхара даьккхача советски наьха аламлеи историе тIа дошо алапашца дIаяздаь турпала гIулакхаш. Цу гIулакха юкъе я даим грозненций гаргара нах хурболча Гурина Иванеи, Закревский Николаяи, Лисицына Борисеи цIераш.

ТIемахочо тIемахочох

БАНДИН ИВАНА ЛЕРГДОАЦА ДЕНАЛ

БIаьшерашка турпалхочун цIи яхаргйолаш карагIдаьннача хIаман сурт оттаде хала да, кхы а халагIа да турпалхочо ший цIийца язъяь йола цун вахара тIеххьара ха дIаязъе.

Деррига а ткъо шу совгIа мара доацаш лоаца хилар Бандин Иван Михайловича вахар. Цхьабакъда, ший халкъ бахьан долаш цо даьр бIаьшерашка дахарг-м да.

Капитан - авиадесантник, 34-ча гвардейски стрелкови дивизе политотдела начальника комсомола гIулакхашта вола помощник, эрсий халкъа турпалхо, Сийлахь - боккхача Дай-мехка тIема эггара бирсагIча шерашка Сталинградски тIема визза вола доакъошхо хинна Бандин Иван. Цун къонахчал, денал дувцаш массехк статья яр советски кепайоазон тIа. Горьковски областерча йоккха Окулово яхача юрта ваьв Бандин Иван. ТIема хьалхарча шерашка хIаьта кхелета мара воацаш болх беш хиннав комсомола Кулебакски горкома хьалхарча секретаралла. Сийлахь - боккха Дай-мехка гIом болабелча, езача Даьхенна боккха кхерам тIаэттача ден а бус а салоIилга фуд ца ховш ЦIеча Эскарен халкъа ополченеи мугIарашка дикагIбола комсомольцаши кагирхойи хьахаржара къахьегаш хиннав Иван Михайлович. Цхьабакъда, гIом халагIа болча кхача гIертар из. Дуккхаза а военкоматага, комсомола Горьковски обкомага тIем тIа дIавахийтар дехаш кьахаташ яздаьд цо. ТIеххьара а цун декхар кхоачашдеш Москве лаьттача 7-ча авиадесантни корпуса 14-ча воздушно - десантни бригаде 1941 шера октябрь бетта комсомола Центральни Комитета путевках дIахьожавир из.

1942 шера юххьанца, Сталинградски фронте эггара бирсагIа тIом болабелча тхо, 7-ча авиадесантни корпуса командираши политболхлойи комсомола ЦК дIадийха хилар. ВЛКСМ ЦК хьалхарча секретара Н. А. Михайлова тIайийцар тхо. Сталинграда кIал геттара хала хьал хилар белгал а доккхаш тха корпусах 34-гIа гвардейски стрелкови дивизе еш сихха из сталинградски фронта къулбехьарча участка Калмыцки аренашка дIахьожаярахи йола Паччахьалкхен оборона комитета решени хьайийцар цо. «Сталинградец» яха дош аьшка бIоагIа санна йолча чIоагIалца, деналца, моастагIчул котловлара фуннагIа де кийча хилара йола символ хинна дIаоттарца оаха доккхал деш тIайийцар из хоам. Тха дивизена шефство лелаелга шийна дIатIайийцар ВЛКСМ Центральни Комитето. Из тхона гвардейцашта йоккха сийле яр.

«СС мертвая голова», «Викинг» яхача фашистски хьакъоастаьча дивизешца, иштта 16-ча моторизированни колоннаца шоаш цига дIакховчаше а тIом болабир гвардейцаша. Европе атта яьккхача коталоно корта хьовзабарца цхьаккха а низ шоашта духьал лоатталургбац аьнна хетар царна. Юххьанцарча тIемаша шелдир фашистски бIухой синош, хIаьта дуккха бараш юха тIехьашка баьлар. Шоай низи вахари ца кходеш летар советски тIемахой. Массаза а эггара тIом халагIа болча нийслора, шийгара масал гойташ бIухой тIема тIахьехаш хулар дивизе комсомольски вожак капитан Бандин Иван.

Духхьал Iаьржа гIуми барханаши мара йоацача, воагавеча малхах дIахьулавала моттиг йоацача гIалмакхой аренашка роте е батальоне медикаменташ, кхача кхоачабеннача, цхьа къург балла хий доацача хана тIехьашка ца боалаш лаьттар гвардейцаш. Iолегар цхьабараш. ХIаьта дийна бараш дIахо а шоай моттигашка латтар, моастагIчов чIоагIа кхерам тIа а тувсаш. Гвардейцех «сийна шайтIаш», «хьа ца лувца лураш» хоза хета аьннадацар моастагIчо. Къонахчал, денал долаш шоай вахар ца кходеш летар десантни формен сийна петлицаш йолаши хинна тха гвардейцаш. Астраханага кхачанзар къиза моастагIа.

ЧIоагIа бехктокхаме ха хилараи моастагIчоа юха бекхам хургбола ди хьакхоачаш тIем тIа хувцамаш хургдолгахи 1942 шера октябрь, ноябрь бетташка дог тийша вар тха девизера хIара салте, офицер. ХIаьта юххера а хьатIакхачар из дукха сатийса ха.

Бийса юкъеяхача хана гаьна дIачу а болхаш геттара чIоагIъаьча Хулхуты яхачи нах бахача моттигера немций ара баьхар 103-ча гвардейски полко. Немецки салтий эзарий декъий Iодаьхкар тха гвардейций новкъа. Бакъдар аьлча 4... тIом беш дIахьалхаййна ... сагах латта гвардейций группа шоай барех хьахоада а яь моастагIашта юкъе йисар. Шовзткъе пхиъ саг. Нарченко Ваня, Китаев Сергей, Качуевская Наташа, Семенов Вадим, Бандин Иван, укх мугIарий автор. Пулеметаш — пхиъ, танкаш атетта кхо топ, гранаташ, автоматаш — тIом бе торо йолаш да: тхо дерригаш коммунисташи комсомольцаши да, тхо советски гвардейцаш да. Тхоех хIаравар дика вовзар тхона, цхьаккха а вацар тIем тIа кхеравенна юхаваргволаш. Шаьрача ара багIача гувна гонахьа оборона лаьцар оаха, немцашкара хьаьхха окопаш чIоагIйир. Тхо дIаннйсденна далалехьа гаьнна гуча вальа моастагIа. Цо диъазза яь атака цунна чIоагIа зе а деш юха хьар оаха. Геттара дегIала баьккар пулеметчикаш. Пулеметаши автоматаши етталуча зонаш тIех а баьнна тха позицешта гарга бахка аьттув баьлар цар. ТIаккха капитана И. Бандина контратака е гIовттабир гвардейцаш. Сихха чухьийлха оаха корзагIбаьха гитлеровцаш лелхабаь гаьна баьхар. Командира майрало, маькарло дегаайдаь бар бIухой: кхыметтдоарахоша а топаш бера дIахецацар.

Сатоссаш фашисташа юха атака йир. Уж хьагарга гIеттача тха траншеешкара йолйир пулеметаши автоматаши. МоастагIа соцавир. ТIаккха хьалхагIа миномет аш а йиийта юха а чухьийлхар гитлеровцаш. Из атака а юха техар оаха.

Ший нах дуккха боабешешоцаш вацар моастагIа, хьаданза тхона атакаш йора ... Нийлхлуш доагIар тха мугIараш а. Iаьржа жIарrаш тIалата фашистий танкаш тIайолелар гувна. ТIом бе могаргдолаш юхе бисараш бараьттагвардеец вар. МоастагIчун ... шинап окопашта хьа тIа кхачийтанзар, бронебойно-зажигательни пхорчаша лотайир уж. Юха а минометаш, йоккхий топаш йолайир немцаша. Майра духьал латтар турпалаш-гвардейцаш.

Семенов вийра, човнаш хилар Китаевна. Шийна тIабаьда гитлеровцаш а боабеш лакххийтача гранато йийра медсестра Качуевская Наташа. ЦIаьхха а немцаша атака йийча човнаш хинна цIий Iоухаш вола капитан Бандин бе граната а елла фашисташта духьала дIадар, тIаккха меттахьа кхийссавежар. Иштта велар майра гвардеец, комсомольций ... турпалхо Бандин Иван.

* * *

ТIем тIа байнараштa хIахашка чIоагIа декхарийла да вай дерригаш — тIом беш хиннараш а тIем тIа ца хиннараш а. Халкъа цIаккха а йицлургйоац моастагIчох майра латташ тIем тIа лийгарий цIераш.

И. ШАИПОВ,
запасера гварде майор, дивизионни газета редактор хиннар.

СОВГIАТАШ ДАЬКЪАЛА ХИЛДА ШУН!

1974 шера 18 январерча СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указага хьежжа дуккхача шерашка цIена къахьегарахи къахьегаме карагIдаьннарий хам беши СССР Лакхехьарча Совета Президиума цIерагIа «Къахьегама ветеран» яха медаль лойла:

Ленински районе гIолла

Гордезостанце гIолла:

Арбузова Анна Ивановнана — дезинфектора.

Володская Надежда Владимировнана — дезинфектора.

Грищенко Анна Николаевнана — эпидемиолога.

Дырова Анна Васильевнана — дезинфектора.

Золотухина Зинаида Георгиевнана — дезинструктора.

Иващенко Анастасия Силантьевнана — дезинфектора.

Мигирова Зинаида Васильевнана — медсестрана.

Шорохова Евгения Марковнана — дезинструктора.

Юрченко Елена Сидоровнана — дезинструктора.

«Грознефть» объединене УРС-е гIолла:

Скворцов Николай Даниловича — воккхагIволча инженера.

«Консервплодоовощ» Нохч-ГIалгIай аграрно-торгови объединене «Родина» яхача сомийн баьцадаарийн совхозе гIолла:

Непомнящая Валентина Михайловнана — бухгалтера.

Грозненски консервни заводе гIолла:

Муратов Сергей Григорьевича — пенсионера.

Павленко Митрофан Ивановича — маляра.

НГIАССР Министрий Совета кинофикаце Управлене гIолла:

Садыков Али Магомедовича — киносета Грозненски городской дирекце директора.

«Знак Почета» яха орден лелаеча Нохч-ГIалгIай исторе, социологе, филологе институте гIолла:

Джамбулатова Кураза Зиаидана — пенсионеркана.

Цугаев Хасмохьмад Цугаевича — пенсионера.

«Росбакалея» Нохч-ГIалгIай конторе гIолла:

Проданец Валентина Лаврентьевнана — торгови отдела начальника.

№ 5 йолча городской юкъерча профтехнически училище гIолла:

Гавриш Татьяна Васильевнана — пенсионеркана.

Зимина Любовь Александровнана — пенсионеркана.

Осипова Вера Васильевнана — гардеробщицана.

Тигренко Мария Николаевнана — пенсионеркана.

СССР Гострудсберкассай Нохч-ГIалгIай республикански Управлене гIолла:

Забродский Иван Андреевича — управлене начальника заместителя.

Сероштанов Василий Михайловича — кадраш волча воккхагIволча инспектора.

Промышленни доаца гIулакхаш деча Грозненски конторе гIолла:

Ахматукаева Зина Бей-Султановнана — швейцара.

Аракелян Гурен Хачатуровича — швейцара.

Александровская Анна Михайловнана — швейцара.

Бояджиева Евгения Александровнана — швейцара.

Вазнюк Андрей Яковлевича — пенсионера.

Васькин Петр Поликарповича — пенсионера.

Гречихин Иван Артемовича — швейцара.

Гончаренко Евдокия Петровнана — швейцара.

Гамянина Надежда Иосифовнана — швейцара.

Грехова Анна Ивановнана — швейцара.

Дик Таисия Арсентьевнана — швейцара.

Данилова Галина Петровнана — швейцара.

Душаев Даниил Матвеевича — швейцара.

Долматова Валентина Анисимовнана — швейцара.

Зайчикова Евгения Николаевнана — швейцара.

Истамулова Мелена — швейцара.

Киселева Мария Афанасьевнана — пенсионеркана.

Грозненски медучилище гIолла:

Петрова Любовь Дмитриевнана — хьехархочоа.

Нохч-ГIалгIай республикански медучилище гIолла:

Константинов Василий Константиновича — хьехархочоа.

Стрельцов Иван Ивановича — хьехархочоа.

Федоров Александр Сергеевича — хьехархочоа.

№ 2 йолча городской берий поликлинике гIолла:

Долженко Максим Николаевича — кочегара.

Знайченко Валентина Александровнана — диетсестрана.

Ишекова Валентина Михайловнана — шурий кухне заведующена.

«Знание» общества республикански организаце гIолла:

Клевцов Петр Артемовича — персональни пенсионера.

Поиков Алексей Степановича персональни пенсионера.

Чернова Татьяна Степановнана — персональни пенсионеркана.

Нохч-ГIалгIай республикански ялата продуктай производствени управлене гIолла:

Дегтярев Иосиф Ивановича — пенсионера.

Нохч-ГIалгIай облсовпрофе гIолла:

Брызгалин Василий Ефимовича — методиста.

Балабас Иван Гавриловича — инструктора.

Кравцов Степан Павловича — транспортен шоссейни наькъийн болхлой профсоюза обкома секретара.

Серебрякова Анна Николаевнана — соцстраха отдела инструктора.

Щедрина Анна Андреевнана — йоккхагIйолча бухгалтера.

Нохч-ГIалгIай АССР статистически управлене гIолла:

Сайко Мария Григорьевнана — уборщицана.

Чекунова Анна Евгеньевнана — кадрай сектора начальника.

Нохч-ГIалгIай гIишлон управлене «Жилгражданстрой» треста № 1 йолча гIишлон-монтажни управлене гIолла:

Межидова Тайбата — маляра.

Горисполкома УКХ автонаькъий эксплуатационно-линейни управлене гIолла:

Савельев Александр Власовича — токара.

Аптечни управлене гIолла:

Раклова Любовь Андреевнана — № 81 йолча аптека рецептар - контролера.

Нохч-ГIалгIай АССР торговле министерства гIишлон-монтажни управлене гIолла:

Волков Николай Евдокимовича — каменщика.

Заводской районе гIолла

Заводской райисполкоме гIолла:

Григорьева Таисия Алексеевнана — страховой агента.

Индиков Григорий Моисеевича — страховой агента.

НГIАССР Граждански оборона штабе гIолла:

Болюбаш Григорий Ивановича — штаба болхлочоа.

Варюшкин Григорий Михайловича — штаба болхлочоа.

Петросов Константин Григорьевича — штаба болхлочоа.

Козлов Иван Никифоровича — автомеханика.

Колесникова Федосья Кузьминичнана — ВОХР стрелока.

Посохова Екатерина Степановнана — уборщицана.

Придвижкин Данил Макаровича — штаба болхлочоа.

Шатрава Анна Архиповнана — ВОХР стрелока.

«Грознефтеоргсинтез» объединене

В. И. Ленина цIерагIча ГНПЗ гIолла:

Бирюков Владимир Алексеевича — установка начальника.

Бурлакова Вера Петровнана — оператора.

Баева Нина Александровнана — оператора.

Белоусов Николай Михайловича — коксоразгрузчика.

Верещагина Серафима Яковлевнана — йоккхагIйолча инженера.

Грязев Павел Емельяновича — чистильщика.

Гапоненко Валентина Дмитриевнана — оператора.

Гоголева Любовь Николаевнана — кадрай отдела йоккхагIйолча инспектора.

Витковская Анастасия Ивановнана — оператора.

Желябовский Александр Илларионовича — къахьегамен алапейн отдела начальника.

Елисеев Николай Алексеевича — электромонтера.

Коваленко Алексей Спиридоновича — оператора.

Крикливцева Любовь Федоровнана — оператора.

Кондратьева Антонина Петровнана — болхлочоа.

Колтунов Анатолий Яковлевича — чистильщика.

Кучугура Иван Феодосьевича — воккхагIвола инженер хинначоа.

Малофеева Нина Васильевнана — мойщицана.

Мосиенко Анна Васильевнана — оператора помощник хинначоа.

Плетнева Галина Лаврентьевнана — оператора.

Рожков Николай Павловича — оператора.

Слесарь Евгения Петровнана — лаборанткана.

Суменко Майна Николаевнана — йоккхагIйолча оператора.

Соломатин Андрей Лаврентьевича — слесара - сантехника.

Синчинов Александр Андреевича — машиниста.

Соломатина Нина Александровнана — оператора.

Угольков Леонид Иосифовича — электросварщика.

Хетагурова Нина Васильевнана — лаборанткана.

Черницова Валентина Георгиевнана — лаборанткана.

Яхонтов Александр Евгеньевича — токара.

СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически заводе гIолла:

Андрюнчев Владимир Петровича — водитела.

Анчканов Константин Григорьевича — газосварщика.

Батманов Николай Александровича — газоэлектросварщика.

Белогаев Алексей Павловича — слесара.

Берсанукаев Ахмед Саидовича — чистильщика.

Бородина Евгения Дмитриевнана — мастера.

Бубенникова Евгения Семеновнана — медсестрана - воспитателана.

Буянова Екатерина Николаевнана — общежите швейцара.

Быченко Алексей Анисимовича — цеха машиниста.

Видонкин Юрий Дмитриевича — слесара.

Винокурова Нина Павловнана — фасовщицана.

Гульванский Владимир Александровича — мастера.

Джабаева Киса Магомедовнана — уборщицана.

Драгунова Антонина Лаврентьевнана — уборщицана.

Дремлюга Валентина Павловнана — вулканизаторщицана.

Дукаева Нина Токаевнана — уборщицана.

Дунгаева Халисат Халидовнана — уборщицана.

Еглевская Нина Захаровнана — болхлочоа.

Еманов Николай Васильевича — слесара.

Емкужева Лидия Александровнана — аппаратчицана.

Еиия Михаил Андреевича — мастера.

Жиренко Зинаида Андреевнана — аппаратчицана.

Журков Владимир Афанасьевича — слесара.

Забурунов Иван Григорьевича — керттерча бухгалтера заместитела.

Закроев Георгий Ильича — слесара.

Засекан Анна Леонтьевнана — болхлочоа.

Казаров Виктор Ивановича — электромонтера.

Кисельникова Мария Степановнана — хьехочоа.

Колгатин Алексей Яковлевича — слесара.

Колков Михаил Павловича — слесара.

Кузнецов Акиндин Николаевича — слесара.

Кузнецов Николай Арсентьевича — машиниста.

Кулешова Мария Гавриловнана — болхлочоа.

Кургузкин Василий Ефимовича — машиниста.

Линник Людмила Ивановнана — кадраш кийчъяра йолча инженера.

Магомедова Неонила Константиновнана — «Заря» яхача профилакторе швейцара.

Мамонтов Александр Ивановича — цеха машиниста.

Маслова Анна Дмитриевнана — лаборанткана.

Назаренко Виктор Тимофеевича — токара.

Нечаева Надежда Константиновнана — аппаратчицана.

Новикова Надежда Георгиевна — лаборанткана.

Олифир Виктор Михайловича — цеха начальник хинначоа.

Ошепков Федор Степановича — слесара.

Попова Рэма Васильевнана — болхлочоа.

Пикалов Георгий Семеновича — электромонтера.

Резников Иван Никитовича — слесара.

Ростопша Тамара Антоновнана — болхлочоа.

Сытко Борис Семеновича — технически Iалашон отдела воккхагIвола инженер хинначоа.

Суматохин Владимир Николаевича — токара.

Чагаева Малижана — уборщицана.

Юдаев Александр Тимофеевича — газоэлектросварщика.

Юдин Георгий Фроловича — конструкторски бюро воккхагIволча инженера.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель **Х. БОКОВ.**
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь **Н. ПРАВЕНЬКИЙ.**

1978 шу. 19 апрель.

Сийлахь-боккха Дай-мехкан тIом болабалалехьа ше ваьча Мохкъий-Юрта колхозе болх беш вар Чахкиев Бексолта Беслан. Цу тIем тIа хинна цIавеначул тIехьагIа таханаллца халкъа боахама тайп-тайпарча моттигашка къахьегаш хьавоагIа из. ХIанз а болх беш ва Грозненски района «Пригородный» совхозе. Цо баьча тIемах лаьца лувца къамаьл хилар тха корреспондента.

Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа дакъа лоацаш хьайна нийсъенначарех дуккагIа дагайоагIа а царна юкъе

ДАЬХЕННА ЭШ-ЭШШАЧА КИЙЧА ВОЛАШ

лоархIаметIа яр аьнна хьайна хета а ши-кхо моттиг ювцалургъярий хьога, Беслан?

Уж дукха я. Човнаш хинна госпиталашка яьккхача лоацача ханапкара дIайиккхача, из тIом дIаболабеннача хьалхарча дийнахьа дениз Берлин хьаякххалца фашисташта духьала латташ дукха нийсъеннай уж.

ТIом болабеннача дийнахьа Малхбузера Буг яхача хи йисте удлача доазон тIарча 17-ча заставе вар со. Доазон тIа сатийна яцар.

Наб кIезига йора оаха цу деношка, еш яр а хоам баьчча минута кийча хургдолаш йора. Ховаш ма-дарра, 22 июне сецца моастагIа йоккхий топаш чуетта, самолеташца бомбаш чуккувса волевелар. Чудоладелар фашистий эскар. Цига духьала отта дийзар тха. Бакъда гитлеровцаш юхатоха низ кхачанзар тха, пар еча атакашта массехказа духьала эттачул тIехьагIа тIехьашка довла дийзар. Из яр хала ха. Дог Iувдаш новкъа дар тIехьашка вала везлга, моастагIа вай цIена лаьтта бIехдеш хьачувоагIилга.

Воронеже кхаьчар тхо. ХIаьта со вар шоллагIча Белорусски фронта 175 дивизе 373 артиллерийски полке йоккхача топа тIа наводчик волаш. Иштта волаш цу полкаца хилар со тIом чакхбаллалца.

Сталинградени Кавказени вай эскаро фашисташ эшабаьчул тIехьагIа тха полк халданза моастагIа тIехьашка воаккхаш даьча тIемашта юкъе дакъа лоацаш хилар: Белгороде, Курске, кхычахьа, лоацца аьлча Берлине кхаччалца.

Берлин йоаккхаш хинначул халагIа тIом сона ниисбеннабац. Герз кхийтта дорхьенна ча санна чIоагIа латар моастагIа. Цу города гонахьа а улицашка а аьшкахи бетонахи яь чIоагIлонаш оттаяьяр, хIара цIа хIапа дац аьнна тIом бара кийчдаьдар.

Берлине гIолла чакхдоалача Шпрее яхача хи тIа улла тIий дохаде аьнна задани елар тха батарейна. Тхога из ца дохадайта чIоагIа духьала эттар гитлеровцаш, халданза еттар ялх ствол йола йоккха миномет. Доакъош вIашагIа а кхийтта, тхона духьала оттара немций эскара чIоагIа эшаш дар из тIий.

ТIом бара аьттув ца балийта тхо латтача хий чухийцар фашисташа. Апрель бетта тIехьарча деношка дар из. Хий шийла дар. Хила чу а латташ бе бийзар тIаккха тIом. Бакъда пар фуннагIа дой а тIий дохаланза даргдоацаш дар — моастагIчун эскара низ чIоагIбалийта йиш яцар. ХIаьта сайца хинна берригаш а дагабагIац сона. Бакъда цаI хIанз а вицвеннавац: из вар со санна наводчик Бумагин Алексей.

ТIий дохадир тха батарейс — вIашагIкхета йиш йоацача даьхар гитлеровски эскара доакъош.

Хала а дукха цIий Iодохийташ а хьаяьккхар Берлин.

Цхьан наьас баь вежарий санна вIаши хьожаш тIом бора оаха, советски салташа. Сона цIаккха бицлургбац тIема фронташка сайна уллув хинна салте Юр Иван, йоккхача топа командир Лоэгачев Семен Семенович, капитан Юршов, майор Семакин, кхыбараш.

Сона цIаккха дагара дIавалац ший са ца кходеш, фашисташта духьала майра лета Карловка яхача юрта венна сай новкъост Хулахаев Соандрой Султан, из санна, вай Даьхе кортамукъа а ший лоIаме а хилийтар духьа къонахчал долаш байна кхыбола новкъостий.

Вайна тIом эшац. Бакъда, нагахьа санна эшаш хуле, тIа ма-кхоачалда из, шинель юхатIаювха кийча да тхо, тIема ветеранаш.

Чахкиев Беслан цу тIем тIа дакъа лоацаш хиннав Польша мукъайоаккхача а. Цига денал долаш тIом барах енна цунга я «За освобождение Варшавы» яха медаль.

Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа дуккхача моттигашка майра дакъа лоацаш хиларах енна цунга я «ЦIе седкъа» яха орден, «За отвагу» яха кхо медаль, «За взятие Берлина», «За победу над Германией» яха медалаш. Лакхехьарча Керттерча командовзне кхайкадаь дуккха баркалаш.

Тахан — Коталон Ди

Дийша баьннараш укх шера ткъаь иттазлагIа арахец Калинински суворовски военни училище. Цига дийша баьнна дуккхабараш хIанз СССР Герзашцарча Низашка гIулакх деш ба. Царна юкъе ба соединеней, доакъой командираш, военни академей преподавателаш.

Тахан училище дешаш да эггара хьалхарча суворовций бераш.

70-ча шерашкарча суворовцаша йоаггIача бесса дIахьу боккхагIбарий эстафета. Ди тIехьагIа дикагIа кийчлу уж армейски гIулакхаш де. Цу даькъа цар хьалхара гIончаш — эпсараш-воспитателаш ба, царех цхьабараш из училище чакхъаьккхараш а болаш.

СУРТА ТIА: училища начальник инарал - майор К. М. Чирков суворовцашта юкъе.

А. ОВЧИННИКОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

БЕРЛИН, 1945 шера бIаьсти

3 марта саррахьа, со командир хинна 782-гIа йола къаьстта армейски разведывательни артиллерийски дивизион Альтдам яхача доазон тIарча немецки городе кхаьчар. Кирпишк йийла тховнаш дола, хоза, юкерех детта цIенош, нийса, цIена улицаш. Геттара кIезига да дохадаь цIенош. ХIаьта вIалла а бац баха нах, массехк ха яха оаг мара. Цафех шиъ, 70 шу совгIа хургдола мари сесаги, сай штабаца со бийоа яккха сенача цIен дай ба. ХIанз а тIехьа йицлац сона пар унзаръяьнна, хобаденна мордаш дола йовхьамаш. Дехар дора цар, етташ Iазап тIа а ца оттадеш, тоха тхона топаш, яхаш... ШоллагIча дийнахьа Iурра тхо дехаш, бехкебаха бела а къежаш бар уж тхо накъадаха арабаьлча.

Дукха къахьийгадар фашистски пропаганда Советски Эскар доагIа чIир леха, нах болбе, бовхьаш хIамаш кхахьа, яхаш шоаш дувцаpех немций тешабе гIерташ. Амма, харцдарий когаш лоаца ба. ШоллагIча дийнахье а салтий походни кухнешта гонахьа хулар немций боккхий нах, кхалнах, бераш. ДагадоххарагIа, берех аргда аз. Цхьан цIен подвала чура коравир салташта цига лечкъа ваьлла ши фольксштурмист. Низткъа мара пхийтта шу а даланза хургболаш бар уж. ТIема-плен боалабаь нах болча пункте дIа а бигийтанзар оаха уж. ДIабахийтар барзкъаш хувца а аьнна.

Лийнача гIулакхех гушдар: гитлеровски Германе тIеххьара денош чакхдовлаш латтилга. ХIаьта тхо моастагIчун лаьтта даларо тешавора кастта котдаргхиларах.

Iаьржача, дашаш лаьттача лаь хиша совсадаьча Одера йисте сеца а сеца, тIеххьара цIенхаштара хин мул баккха кийчлуш тхо долаш, массанена а дага хиинар цаI дар: чехкагIа долалудалара!

Са зема пункт яр Одера йистте яьгIача шозза вIаштIаръяьча хьаьра бада тIа. Хетаргахьа, Кюстринанен Франкфуртанен юккъе яр из моттиг, геттара гарга яр цунна Берлин. Разведдивизион 62-ча армейски йоккхийча топий артиллерийски бригадага дIаенна яр, моастагIчун тIема средстваш гучайоахар цо. Бригада командир вар опытени артиллерийски полковник Ефимов. ЦхьоалагIча Белорусски фронта 69-ча эскара юкъе а долаш циггара Берлина наступлени е езаш дар тхо.

Наступлени йолаелар 16 апреле сатассалехьа хьалхагIа, низ бола артиллерийски кийчо яьчул тIехьагIа. БаргцIацкъам тохача юкъа бIаьш йолча зенитни прожектораша кIоаргта сийрдаяьхар моастагIий позицеш. Дийнахьа санна сийрда яр. Феерически хIама дар гуш хиинар! Цу сахьате чуйолаелар танкаш, парна тIехьа мотопехота. Прожекторий сердало къаьгга хиларах уж дика гацар моастагIашта, хьежаеш еттацар йоккхий топаш а кхыдола герзаш а. ЦIаккха ца яьча тайпара, прожекторех пайда а эцаш, наступлени яра идея нийса хилар гучадаьлар. Iалаьмате чIоагIа духьале ешшехьа, Одера тIара низ бола кхо полоса йола моастагIчун оборона йохайир, хIаьта 19-гIа апрель тIаккхоачаш вай бIу, тIагIертта тIемаш а деш, малхбузенгахьа дIахьалхашкахьа бахар 30 километр гаьна. Берлин, оалаш долчча тайпара, дIахьекха кулг дIаккхоачаргдолаш яр. Цхьабакъда, хала хилар уж тIеххьара километраш яха. Немецко - фашистски командоване тIема юкъейоалайир ший тIеххьара резерваш, цу даькъе фольксштурм а. Къаьстта хала дар тIом бе нах бахача моттигашка, хIана аьлча цига фашисташа хIара здани тIема кийчъяьяр.

21 апреле 62-ча армейски йоккхийча топий артиллерийски кхаь дивизионо, наступлени еш бола гIашлой хьал а лоацаш, Берлина йистошка тIемаш доладир, тIагIертта горада юкъенгахьа а йолхаш. ТIемаца яккха езар хIара улица, хIара цIа. ТIох даьча цIеношкара беш хинна тIом сопабара, юххера, дуккъала тIа а хьежаеш етта езар 152 миллиметр пхорч дола еза йоккхий топаш.

Полковника Ефимова зема пунктера укх тайпара хIама дайра сона.

Майора Раскова артиллерийски девизионо хьаллоацаш хинна стрелкови батальон цигара дIахьежача цIеной лаккхера этажаш а гуш йолча моттиге, машиннаькъя йистте соцайир моастагIчо. Цо цига оттаяьяр йоккха калибр йола пулеметаш, кIийле лаьца бар фаустникаш. МоастагIчо даггара тIом бошшехьа, йоккхий топаш дIатIа а эза, тIом болабир Раскова. Пенаш херцаш чуухар, IажагIча кирпишкий дема дохк а гIеттадеш. Ах сахьат даьлар, тIом сацийта аьнна приказ делар Раскова. Чуиха пенаши тIера дIаьхка тховнаши дола цIенош доагаш латтар. Хетадора, цхьаккха а дийна хIама диса хургдац царна чу аьнна. Амма гIашлой атакана гIайттача, догIа санна тIадоладелар царна пулеметийн автоматийн пхорч: мичара етт а ца ховш, машиннаькъал дехьарча цхьан кIоага чура етташ яр минометаш. Кхы дIахьалхашкахьа ца йохалуш сецар батальон. ГIашлой бийшар, тIом юха а беш.

ТIаккха лейтенант Каргин керте а волаш, бола артиллерийски разведчикаш бахийтар аз машиннаькъа йисте. Царна хайра минометни батарея мичахьа латт, тIаккха йоккхий топаш йолайир. ХIаьта артиллерийски расчеташ, йоккхийча топашта тIехьашка хьула а луш, кхы а юкегIа, керда позицеш а лийца, моастагIчун духьале цIенъяь йохайир.

29 апреле бригада подразделенеша тIема позицеш лийцар рейхстага геттара юхе, циггара цунна тIом а болабеш.

Городе мяхьаръяьнна йоагаш цIерш яр, гаьнна сигала урагIбахабар кIура пен. Тхона тIехьа, сигала ца соцаш деш да моторий таташ. СтроягIа лелар бIарча бомбардировщиккий полкаш. Тхона ултуврча 16-ча Фецарча эскара командни пунктера летчикаш леткъаш бар: «Хьежаеш бомбаш етталац — хIама гац. Кхыметтел кабина чу а я кIура хьаж».

Етта топаш, пулеметаш, лелхамаш, херцаш чуухача здалей таташ сахиллалца сацанзар. 30 апреле Iурра капитана Неустроева батальонацара гIашлой атаке бахар, дуIа хьисапе детташ герзаш доллашехьа, рейхстага чулийхар.

Массехк сахьата лаьттар хIара лагIа, хIара этаж бахьанце лира тIом. 14 сахьати 25 минути яьнначa хана турпал - разведчикаша, сержанта Егоров Михаилен Кантария Мелитонен, сабIарзденнача моастагIчун духьале йоха а еш, рейхстага купола тIабаьлар, цу тIа ЦIе байракх а йогIаш.

Кхаьчар, тIеххьара а, дукха хьийжа котало! Эзараш болча салташа, сержанташа, эпсараша дIаlаьцар рейхстага майда. Низ бола, дукхача хана дека «Ура!» дIаув автоматийн пулеметийн таташца, сихха-сихха ювлача топашца.

ШоллагIча дийнахье а Советски тIема администрациший хIара деннара гIулакхаш кхоачаде йолаелар. ХIаьта уж дукха дар. Сихха хьайора комендатураш, цар де дезараш дар баха нах кхачанца Iалашдар, самоуправлене моттигашкара комитеташ вIашагIтохар, дохадаь тIаьши наькъаши тоадар, фашисташа ехка минаш хьаяхар, дуккха кхыдараш. Хала да тIом чакхбаьннчул тIехьагIа шоашта тIадаьла гIулакх деш, минаш хьайоахаш байнараш дагабехача.

...ТIом сецачул тIехьагIа кхо шу даьккхар аз Германе, хIаьта дукха ха йоацаш, 1977 шера декабрь бетта, юхаваха хилар со Берлине. ПовзаргIоацаш хувцаенний город. Овкъарах юхахьахиннача феникса санна, цо цхьанна хIаманца а дагайохийтац 1945 шера йохаяь илла Берлин.

Нах чубахача цIеной керда кварталаши юхаметтаоттадаь къаьнадараши, лакха цIенош, гостиницаш, музеяш, театраш, ресторанаш — деррига-м дийца а варгвац. Дуккхача хана денз Берлине бахаш болча наха йоах Александер - плаци Унтер ден Линдени кхы а хозагIа хиннай.

ХIанз цига вахаволаш са йиш хилар кхыча городашка ваха, ГДР наькъашка дуккха бIаьш километраш е, Лейпциге нахах веттавелар, цига Шёневальде яхача нах бахача кердача районе хилар со маршала Г. К. Жукова цIи лелаеча школе. Хоза хетар цун сийлахь - йоккха мукъадахара мисси бахьан ГДР халкъ вай мехка дагахьа раьза долаш а, баркал яхаш а хилара тешал деш дола хIамаш бIаргадайча а, хезача а.

Николай ЛИЧАК,
запаса гварде полковник.
(АПН).

ЦIей дездеча дийнахьа хургда

9 МАЙ

С. М. Кирова цIерагIа культурай салаIарен парк. Коталон Денна хетадаь дуккхача наьха сакъердар. 16.00. «Из дага ца кхаьбача валац, новкъост» яха радиобеседа. 14.00. Музыкальни эстрада. Духовой оркестра концерт. 17.00. Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен филармоне симфонически оркестра концерт. 19.00. Баьццара театр. Грозненски гарнизона бIухой художественни самодеятельноста концерт. 19.30. Кинолекторий. Тематически фильмаш гойтаргда. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 10.00. Парк, цIейна хетадаь радиоконцерт. 17.00. Баьццара театр. Художественни самодеятельноста концерт. 10.00. Кинозала фойе болх беш хургья ловзара автоматаш. 16.00 — 19.00. Болх беш хургья шахматаш езарий клуб.

Химикий культура Дворец. 11.00. «ТIем тIа лийгарий гIулакх дIахо хьолаш!» яха пионерийн дешархойн цIей.

Редактор **Т. А. ТЕБОЕВ.**

ТЕЛЕВИДЕНИ

9 май
I ПРОГРАММА

КОТАЛОН ДЕЗА ДИ.

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — «Цхьаккха вицвеннавац, цхьаккха диценнадац». Советски поэтий стихаш дIаеш дешархоша. 9.25 — «Дунен халкъий творчество». 9.55 — «Боккъонца дола бераш». Профтехучилище дешархой вIашагIкхет тIема ветеранашца. 10.25 — ДIалокх Московски Кремла комендатура хьокхамерча духовой оркестро. 10.55 — Документальни экран. Передача дIахьу поэта Рождественске. 11.55 — Бераштa дола фильм. «Самукъане кхо смена» яхача телевизионни дукхасерийни художествени фильма премьера. «Микоши гIалат» яха кхоалагIа сери. 13.00 — «Тахан — Коталон Ди». СССР оборона министра хьалхарча заместителa Советски Союза маршала Соколова къамаьл. 13.15 — Советски Эскара иллейн халхарийн шозза ЦIеча байракха Александрова цIерагIча ансамбла концерт. 14.05 — «Даьшхара хьадоагIа денал» яхача документальни фильма премьера. 15.05 — Боксах йола дунен чемпионат. Белградера передача. 16.35 — «Освобождение» яха киноопопея. «Берлин бахьан баь тIом» яха дакъалагIа фильм. 18.00 — Кердадараш. 18.20 — «Дунен тIарча вахара духьа» яха поэтически композици. 18.50 — «Фашизмана духьаларча тIем тIа байнараш массаза дагакхоабаш». Ист ца хулаш минут аккхар. 19.10 — П. И. Чайковске концерт кхоачашду РСФСР-а халкъа артиста Климова а Московски паччахьалкхен филармоне академически оркестро а. Дирижер — РСФСР-а заслуженни артист Китаенко. 19.40 — «Освобождение» яха киноэпопея. «ТIеххьара тIалатар» яха пхелагIа фильм. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.45 — Коталон Денна хетаъ Останкино концертни студера дезача ден сайре. Истеньача — кердадараш.

II ПРОГРАММА

13.20 — «Цар котало бIаьшерашка яхаргья» (нохчий меттала). 13.50 — Киножурнал. 14.00 — «Солдатски письмош». 14.30 — «Май бутт бар» яха художественни фильм. 18.00 — «Дагалоацаргда вай, новкъост...» Кинопрограмма. 18.35 — «ЦIаккха а юхабоагIаргбоацараш дагалоацаргба вай». Спецвыпуск.

10 май
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.5 0— Iуйранара гимнастика. 9.10 — «Машара хьалхара ди» яха художествени фильм. 10.40 — «Дийнача хIамий дунен тIа». Передача дIахьу Дроздова. 15.00 — «Хьа къахьегам, хьа сийле я». Кинопрограмма. 15.45 — «Гончарова творчество». 16.15 — «Изобретатель». 16.45 — Гайдн. Концерт кхоачашду Чайковске цIерагIча пхелагIча дунен халкъашта юкъерча конкурса лауреата Болтаяна а (Болгария). Московски паччахьалкхен филармоне академически симфонически оркестро а. Дирижер — Казахски ССР халкъа артист Мансуров. 17.15 — «Массанена тIехьа вай, цхьаннена тIехьа массавар». Ленинградера передача. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Котало». 19.00 — Хоккеях йола дунен чемпионат. Финальни группа доакъашхой матч. Прагера трансляци. Перерывах — «Спортлото» тираж. 21.15 — «Ха». Информационни программа. 21.45 — СССР халкъа артиста Штоколова концерт. 22.30 — Хоккеях йола дунен чемпионат. Финальни группа доакъашхой матч. Прагера трансляци. Перерывах — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Мультфильм. 18.10 — «Нохч - ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.30 — «Дунен халкъашта юкъера обозрени» (гIалгIай меттала). 18.45 — Iилман-популярни фильм. 19.05 — Идеологически балха практикаш. «Дешара шу чакхдоалаш». КПСС Старопромысловски райкома секретара Мякиева къамаьл. 19.15 — Киножурнал. 19.25 — Специализаце новкъа. «Нохкарий деладар пайда тIабоагIа дакъа да». 19.50 — «Къахьегама сийлахьдоккха эскар» яха документальни фильм.

РАДИО

9 май

ТАХАН КОТАЛОН ДИ ДА.

6.30 — «Коталон салют» яха литературно - музыкальни композици (нохчий меттала). 7.10 — Республикански газетий обзор. 7.22 — Ашараш. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — «ТIема шерий иллеш». 9.15 — Дицлургдоаца 1915-гIа... (гIалгIай меттала). 9.30 — «Хьалхара машара ди». Радиокомпозици. 17.00 — «Къахьегама вахте». 17.15 — «Цар Даьхе лорайир». Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема доакъашхоех йола передача (нохчий меттала). 17.30 — «Дезача ден концерт (гIалгIай меттала).

10 май

7.10 — Республикански газетий обзор. 7.22 — Ашараш. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — Атеистически кхетам болаш кхебар. 8.50 — Ашараш (нохчий меттала). 9.15 — «Юртабоахама производства лун бола пайда лаккхбар халкъа юкъара ловрхаIмера декхар». Экономически Iилмай доктора Сдобнова беседа (гIалгIай меттала). 9.30 — «Новатор». 16.00 — «Халкъа тIахьожам дIахьош ба» (гIалгIай меттала). 16.20 — «Къона вай заманхо» (гIалгIай меттала). 16.40 — Ашараш. 16.45 — «Шура йоаккхийта делIаух». Грозненски шурий совхозера передача (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

Хоттиталь

Тахан республике гIоллен Грозней хувцалуш морхаш а йолаш, йочан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 7—12 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 15—20. Грозне 17—19 градус йIовхал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культурай отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске—2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отдела партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарей ереи, шоаттеи деношка

СФ05144. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул Маяковского, 92. Заказ № 3542.